

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE BU SÜREÇTE TÜRKİYE’NİN KONUMU

Aslan EREN (*)

Özet: Bu çalışmada birinci bölümde Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan Parasal Birliğe ve günümüze kadar yaşanan gelişmeler özetlenmiş ve Maastricht kriterleri açısından gösterdikleri gelişmeler incelenmiştir. İkinci bölümde ise aday ülkeler için kabul edilen Kopenhag kriterleri detaylı olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi’nin Türkiye için kabul ettiği Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporlarında özel olarak belirtilen bususlara da yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise AB’nin ortak bütçesinde yer alan gelir ve giderler, kaynaklarına ve dönemlere göre incelenmiştir. Giderlerin önemli kısmı fonlara ayrıldığı için ve bu fonlar içinde en büyük paya sahip olan tarımsal yönlendirme ve Garanti Fonu ile ilgili olarak bilgi verilmiş ve AB ülkelerinin bu fondan 30 yılda aldığı miktarlar verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkiye’nin AB ülkesi olması durumunda ne kadar kaynak temin edebileceği konusunda bilgi verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise AB’ye aday olan 12 ülke hakkında bazı ekonomik bilgiler verildikten sonra, Türkiye ile birlikte Maastricht kriterleri açısından irdelenmiş ve Türkiye’nin bu kriterleri geliştirme sürecinde çok daha geride olduğu belirtilmiştir.

Abstract: In the first part of this study, developments from formation of European Economic Community to formation of Monetary Union and present time are summarized and those developments are analysed on the basis of Maastricht Criteria. In the second part, Copenhagen criteria which are binding for candidate states are handled delicately. In this context, issues which are specifically pointed out in Accession Partnership Documents and Progress Reports of Turkey, are also presented.

In the third part, incomes and expenditures of EU common budget are analysed according to their sources. Most of the expenditures of EU common budget are composed of funds, and the biggest share among funds is given to European Agricultural Guidance and Guarantee Fund. Taking this into consideration, information about this fund and about how much each EU country has benefited from this fund in the last 30 years is given.

In the last and fourth part, economic information about 12 candidate states is provided and then those countries and Turkey are examined on the basis of Maastricht Criteria. It is concluded that Turkey get behind in the process of developing those criteria.

I. Avrupa Birliği Hakkında Genel Bilgiler

II. Dünya Savaşı sonrası, yeni düzen arayışında olan Avrupa Devletlerinin, bir yandan Sovyet tehdidinden korunmak, diğer yandan ABD’ne ve hızla gelişen Japonya’ya karşı yeni bir güç oluşturmak istekleri, onları

(*)Prof. Dr. Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

ekonomik açıdan bir güç birliği arayışına itmiştir. Önce sadece ekonomik yönden ; daha sonra siyasi yönden de birlik haline dönüşen Avrupa Birliği, Tablo-1'de görüldüğü gibi, 2000 yılı sonu itibarıyla nüfusu 376 milyonu bulan 15 ülkeden oluşmaktadır. Genellikle kalabalık ülkelerin yer aldığı Birlik'de Km²'ye ortalama 117 kişi düşmektedir. Türkiye'ye göre daha kalabalık görünümde olan AB'de nüfus artış hızı çok düşüktür. Tabloda görüldüğü gibi ortalama binde 4 dolayında olan bu oran, Almanya, İspanya, Portekiz, İtalya, Avusturya ve İsveç'te binde 2'nin altındadır. Oysa Türkiye'de bu oranın binde 15'e düştüğü tahmin edilmektedir. Bu nedenle Türkiye'de genç nüfus daha büyük paya sahiptir. Tablodan da anlaşılacağı gibi, Türkiye'de 15 yaşın altında olan gençlerin toplam nüfustaki payı % 30'un üzerinde olduğu halde, AB ülkelerinde % 20'nin altındadır.

Tablo1: AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Nüfus İle İlgili Bilgiler

Ülkeler	Nüfus (2000)		Arazide Payı %	KM'ye düşen Nüfus	Nüfus Artış Hızı (Binde)	Genç Nüfus Oranı %
	Bin Kişi	Payı %				
Belçika	10.236	2.7	1.0	334	2.5	18
Danimarka	5.330	1.4	1.3	123	3.1	18
Almanya	82.164	21.8	11.2	230	1.6	16
Yunanistan	10.546	2.8	4.1	80	2.3	15
İspanya	39.442	10.5	15.8	78	1.2	15
Fransa	59.226	15.7	17.0	108	4.3	19
İrlanda	3.777	1.0	2.2	54	10.7	22
İtalya	57.680	15.3	9.4	191	1.2	15
Lüksemburg	436	0.1	0.1	164	1.5	19
Hollanda	15.864	4.2	1.3	382	6.6	19
Avusturya	8.103	2.2	2.6	96	1.1	17
Portekiz	9.998	2.7	2.9	108	1.8	17
Finlandiya	5.171	1.4	10.6	15	2.3	18
İsveç	8.861	2.4	12.9	22	0.8	19
İngiltere	59.623	15.8	7.6	244	3.9	19
AB-15	376.457	100.0	100.0	117	3.9	17
Türkiye	68.036	18.1	24.4	82	14.8	31

Kaynak : European Commission, EC Economic Data Pocket Book, No 7, Belçika : 1998. s.39.

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi – Eurostat (www.europa.eu.int/comm/eurostat)

Türkiye'nin nüfusu AB'nin nüfusunun % 18'i kadardır. Eğer AB'ye girmiş olsaydı, AB'nin nüfusunun % 15'i Türkiye'ye ait olacaktı. Eğer İlerleme Raporu ile “aday ülkeler” olarak belirlenen 12 ülkeyi de göz önüne alırsak toplam nüfus 550 milyonu bulacaktı ve bu nüfusun ancak % 12'si Türkiye'ye ait olacaktı. Türkiye'nin nüfusu çok daha fazla arttığı için AB'ye girildiği takdirde, Türklerin yoğunluğunun zamanla çok artacağı ileri sürülmektedir. Oysa aynı nüfus artış hızları korunsa bile, 2025 yılında Türkiye'nin 98 milyona

ulaşması beklenen nüfusu, 28 ülkeden oluşacak 630 milyonluk AB'nin ancak % 15'ini oluşturabilecektir. Aslında gelecek 25 yıl içinde AB ülke nüfuslarına önemli bir azalma bekleniyor. Gelecekte İtalya'nın nüfusunun 42 milyona, Almanya'nın 65 milyona ve İspanya'nın 32 milyona ineceği tahminleri yapılmaktadır(Erdoğan ve Ener, 2002: 42).

Burada önemli olan hususu AB nüfusunun ne kadarını oluşturacağımız değil; bundan sonraki artacak nüfustaki payımızdır. Türkiye ve diğer 12 aday ülke de dahil, 28 ülkenin nüfusu 2025 yılına kadar 80 milyon artarken, bunun 30 milyonunun (% 37.5'unun) Türkiye'ye ait olacağını beklentisi düşündürücüdür. Ancak Türkiye'nin nüfus artış hızı da hissedilir bir şekilde zamanla düştüğü için, artan nüfusunun ve toplam artan nüfustaki payının daha düşük olacağı tahmin edilmektedir.

AB'nin kısaca tarihçesine baktığımızda, bu konuda ilk somut adımın 18.Nisan.1951 tarihinde Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Anlaşması ile atıldığını görmekteyiz. Daha sonra 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Anlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Başlangıçta bu üç topluluğun ayrı ayrı organları ve bütçeleri olduğu halde, 1967 yılında bir araya getirilerek tek komisyon, tek konsey ve tek bütçe çatısı altında toplanmış ve "Avrupa Toplulukları" deyimini ile anılan ekonomik bir birlik haline gelmiştir. 1968 yılında gümrük birliğini tamamlayan Avrupa Toplulukları, topluluk dışı ülkelerle de dış ticareti kolaylaştıran anlaşmalar imzalamaya başlamışlardır. 1972 yılında EFTA ülkeleri ile yapılan serbest ticaret anlaşması ile "Avrupa Ekonomik Alanı" oluşturulmuştur. Başlangıçta 6 ülkeden oluşan topluluk, 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın da katılması ile 9 ülkeye çıkmıştır. Ayrıca aynı yılda İngiliz Topluluğu'nu oluşturan 46 ülke ile de Lome Anlaşması imzalanmıştır (DTM, 1999: 86).

1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında ise İspanya ve Portekiz'in üyeliğe kabulü ile üye sayısı 12 ye ulaşan topluluk, sonraki yıllarda üye sayısını artırmak yerine siyasi bir birlik haline gelecek adımları atmaya çalışmıştır. Bu arada bankacılık kesiminde de uyumun sağlanması için, Topluluk içinde faaliyette bulunan bankaların kuruluşlarını, faaliyetlerini, denetimlerini ve risk marjlarını düzenleyen Basel Kriterleri kabul edilmiştir. Örneğin 2001 yılında revize edilen bu kriterlere göre her bankanın kredi, faaliyet ve piyasa risklerinin toplamının (banka semaye katsayısının) en az % 8'i kadar toplam sermayeye sahip olması esası benimsenmiştir(TBB, 2002, 4). 1989-1991 yılları arasında Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri'ne yönelik Mali Destek (Phare) Programları uygulamaya konulmuştur. Bu ülkelere, 1990-96 yılları arasında bu programlar kapsamında 3.7 milyar EU yardımında bulunulmuştur(Karluk, 1998: 143).

Avrupa Topluluğunun parasal birlik olmadan ekonomik açıdan zayıf kalacağı daha gümrük birliğinin sağlandığı ilk yıllarda (1968-69), Fransız Frangı'nın devalüe edilmesiyle ortaya çıktı. Bu nedenle 1969 yılında düzenlenen Lahey Zirvesinde parasal birliğe nasıl geçileceği konusunda rapor

hazırlanması istenmiştir. Hazırlanan rapor, parasal birliğe 10 yıl içinde üç aşamalı olarak geçişi benimsediği halde, Bretton-Woods Sistemi'nin yıkılmasıyla uygulamaya konulamamıştır. Aralık 1978 Brüksel Zirvesi'nde Petrol şokları ve dalgalı kur sisteminin, Avrupa ülkelerinde yarattığı istikrarsızlığı önlemek amacıyla, Euro'ya geçişin temelini oluşturan Avrupa Para Sistemi(APS=EMS)'nin kurulması kararlaştırılmıştır(Ayhan, 2000: 1241).

1988 Haziran'ında Hanower'de toplanan Konsey, parasal birlik sürecini başlatma kararı aldı ve 1989 yılında düzenlenen Madrid Zirvesi'nde parasal birliğe geçişin ilk adımı olan "Delors Planı" kabul edildi(DTM, 1999: 150). 9-10 Aralık 1991'de düzenlenen Maastricht zirvesinde kabul edilen, 1992 yılı Şubat ayında imzalanan ve 1993 Kasımında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile, Topluluğu ortak pazar ötesinde "ekonomik ve siyasi birlik"e taşıma kararı aldı. Bu bağlamda parasal birliğe götürecek program ile aynı zamanda "Avrupa Birliği" ve "Birlik vatandaşlığı" da kabul edilmiş oldu. Bu tarihten sonra Avrupa Topluluğuna Avrupa Birliği denilmeye başlamıştır. Ancak Avrupa Birliği(EU) ile Avrupa Parasal Birliği (EMU=EPB) aynı anlama gelmemektedir.

Parasal birliğe geçiş süreçlerini içeren Delors Planı üç aşamalı idi¹. Birinci aşamada üye ülkeler arasında sermaye hareketliliğini kısıtlayan kuralların kaldırılması ve bütün ülkelerin paralarını ECU adı verilen ortak paraya, devalüasyon yapmayacak şekilde bağlanması öngörülmüyordu. 1.1.1994 tarihinde geçilmesi planlanan ikinci aşamada ise ulusal merkez bankaları dışında para basma yetkisi olan bir Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması; bütün üye ülkelerin merkez bankalarının buna göre yeniden düzenlenmesi ve Avrupa Merkez Bankası kuruluncaya kadar, para politikasının koordinasyonunu sağlamak ve gerekli alt yapıyı hazırlamak üzere, Avrupa Para Sistemi (APS veya EMS)'nin 1994 yılına kadar kurulması öngörülmüştü(Gökdere, 2000: 1255). Nitekim 1993-95 yılları arasında Belçika, Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz merkez bankaları bu amaçla yeniden düzenlenmiştir. 1995 yılından başlayarak, İngiltere dışında bütün ülkeler, merkez bankalarının bağımsızlığını bırakma kararı aldılar. EMS de 1994 yılında kuruldu.

Parasal Birlik'i (Tek Para'ya geçişi) öngören üçüncü aşama iki adımda gerçekleştirilecekti. İlk adımda Euro'ya karşı döviz kurları geri dönülmez bir şekilde sabitlenecekti. Bu aşamada ulusal paralar fiziki olarak tedavül etmeye devam ederken, Euro sadece kaydi para olarak kullanılacaktı. İkinci adımın ise, 1 Ocak 2002'de başlayıp en geç 1 Temmuz 2002'de sona ermesi öngörülmüştü. Bu aşamada, ulusal paralar ile Euro madeni paraları ve banknotları birlikte tedavül edecek ve en geç 1 Temmuz 2002'de Euro hukuki statüye sahip Tek Para birimi olacak ve ulusal paralar tedavülden kaldırılacaktı.

Plâna göre koşullar sağlandığı takdirde en erken 1997, en geç 1999 yılı başına geçilmesi öngörülen üçüncü aşamanın ilk adımına, Maastricht Antlaşması ile belirlenen koşulları yerine getiren ülke sayısının en az 7 olması durumunda geçilecekti(Ergünel, 1993: 71). Ne var ki anılan tarihte bu sayı

sağlanamadığı için üçüncü aşamaya geçiş 1999 yılı başına ertelendi. 2-3 Mayıs 1998 tarihinde Brüksel’de toplanan ve ECOFIN zirvesi diye adlandırılan toplantıda alınan kararlar, bu son aşamaya 1999 yılı başından itibaren 11 üye ülkenin katılımı ile geçilmesine karar verildi (Ayhan, 2000: 1243). Euro 1999’un ilk günü yürürlüğe girdi. 11 ülkenin ulusal para birimlerinin Euro’ya dönüşümü, 31 Aralık Perşembe günü açıklanan geri dönülmez şekilde kilitlenmiş kurlara göre yapıldı ve ECU’nun Euro ile eşdeğerliği kabul edildi (DTM, 1999: 159).

Böylece oluşturulan Birlik’e Topluluk üyesi 4 üye katılmamış oldu. Yunanistan kriterlerin tamamını yerine getirmediği için dışarıda bırakıldı. Danimarka ve İngiltere (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda) baştan beri Birlik dışında kalmayı (opt-out hakkını) seçmişlerdi. İsveç ise İngiltere ve Danimarka gibi opt-out hakkını bile almadan, hatta referanduma dahi gitmeden kendi isteği ile Birlik dışına kalmayı tercih etmişti (Gökdere, 2000: 1256). Ancak Yunanistan, 1999 yılında koşulları yerine getirdiği için, 2001 yılı başından itibaren Birlik’e kabul edilerek EMU üyesi ülke sayısı 12’ye yükseldi.

EMU’ya katılan 11 ülkeye ait ulusal paraların Euro’ya geri dönülmez şekilde kilitlenen dönüşüm oranları, Euro’nun doğuşundan (1999 yılından) bir gün önce, Konsey tarafından kabul edilmiştir. Euro’nun somut bir değişim aracı olarak tedavüle çıkması ise , 2002 yılı başına gerçekleşmiştir. Böylece, Maastricht’te benimsenen rapor bütünüyle uygulanmış ve üçüncü aşamanın ikinci adımı da atılmış oldu.

II. Maastricht Kriterleri ve Sonrası

Maastricht Kriterleri, Topluluk ülkeleri için Parasal Birlik üyeliğine geçebilme koşullarını içeren ekonomik ölçütlerdir. Bu kriterler, Topluluğa üye ülkelerin ekonomik standartlarını birbirine yaklaştırmak ve sağlıklı büyümelerini destekleyecek kalıcı bir fiyat istikrarı sağlayıp, aralarında bir para birliği kurmalarını; bu gerçekleştirildikten sonra Birliğin giderek siyasi birliğe dönüştürülmesini gerçekleştirmek amacıyla benimsenmişti. Bunları şöyle özetleyebiliriz :

- Birliğe üye ülkelerin 12 aylık enflasyon ortalaması, Topluluk’ ta en düşük enflasyon oranına sahip 3 ülkenin enflasyon ortalamasından en çok 1.5 puan fazla olabilecekti.
- Üye ülkede kamu borçları GSYİH’nin % 60’ını geçemeyecekti.
- Her ülkenin Bütçe açığı GSYİH’nin % 3’ ünden fazla olamayacaktı.
- Birliğe üye ülkede uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibariyle en iyi performans gösteren 3 üye ülkenin faiz oranından en çok % 2 puan daha yüksek olabilecekti.
- Birliğe üye ülke parası son 2 yıl itibariyle diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olmalı idi.

Maastricht Kriterleri açısından ülkelerin durumlarını ve zaman içinde gösterdikleri gelişmeleri incelemekte yarar görmekteyiz. Tablo-2’de AB

ülkeleri için yıllık enflasyon oranları verilmiştir. Tablodaki verilere göre 1995 yılında 4 ülkenin referans değerinden büyük enflasyon oranına sahip olmalarına karşın, 1997 yılında bu sayı bire inmiştir. Kriterlerin benimsenmesinden sonra Yunanistan dışındaki bütün AB ülkelerinin enflasyon oranlarını % 2'nin altına indirmeyi başarmış olması ilginçtir. Ancak düşündürücü olan Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, Hollanda ve Portekiz'in 2001 yılı sonu itibariyle referans değerlerini aşmış olmalarıdır. Tablodan da anlaşılacağı gibi, 1998 görüşmeleri öncesi performans kriterini yakalayamayan Yunanistan, 1999 yılında bunu başararak 2001 yılından itibaren 12. ülke olarak AB kapsamına alınmıştır. Ancak 2001 yılı verileri incelendiğinde, Yunanistan'ın referans değerini yeniden aştığını görmekteyiz. Ayrıca İrlanda, Portekiz ve Finlandiya'nın referans değerlerini aşması düşündürücüdür. Bu artışlar, daha çok petrol fiyatlarının yükselmesine bağlanmış ve üzerinde fazla durulmamıştır.

Tablo 2: AB Ülkelerinde Enflasyon Oranında Gelişme

Ülkeler	1991	1992	1995	1997	1999	2001
Belçika	3.3	2.3	1.7	1.5	1.1	2.4
Danimarka	2.4	2.0	2.0	1.9	2.1	2.3
Almanya	3.8	4.9	1.8	1.5	0.6	2.4
Yunanistan	19.7	15.6	8.6	5.4	2.1	3.7
İspanya	6.4	6.4	4.7	1.8	2.2	2.8
Fransa	3.2	2.4	1.8	1.3	0.6	1.8
İrlanda	3.0	2.6	2.0	1.2	2.5	4.0
İtalya	6.9	5.0	5.4	1.9	1.7	2.3
Lüksemburg	3.2	3.1	1.5	1.4	1.0	2.4
Hollanda	3.2	2.8	1.4	1.9	2.0	5.1
Avusturya	3.0	3.5	1.6	1.2	0.5	2.3
Portekiz	12.2	8.9	4.0	1.9	2.2	4.4
Finlandiya	5.6	3.3	0.4	1.2	1.3	4.6
İsveç	9.9	10.3	2.7	1.8	0.6	2.7
İngiltere	5.5	4.2	2.7	1.8	1.3	1.2
AB 15 Ortalaması	4.9	4.0	2.8	1.7	1.2	2.3
Referans Değerleri	4.9	4.3	3.4	2.7	2.1	3.3
Türkiye	66.1	70.0	78.9	99.2	62.9	68.5

Kaynak : European Commission, EC Economic Data Pocket Book, No 7, Belçika : 1998.
Ve <http://europa.eu.int/comm/economy.finance.s.66>.

Kamu borçlarının GSMH'ya oranı konusunda belirlenen kriterin ne ölçüde gerçekleştirilebildiğini izlemek için Tablo-3'e bakmamız yeterli olacaktır. Tablodan anlaşılacağı gibi 1997 yılı sonunda bu koşulu yerine getiren ülke sayısı sadece üçtü (Fransa, Lüksemburg ve İngiltere). Bu nedenle 3. aşamaya geçişte ülkeler için bu kriterin dikkate alınıp alınmamasına Konsey'in karar vermesi ilkesi benimsenmiştir. Nitekim Parasal Birliğin oluşturulduğu 1999 yılı başında üye ülkelerin bu kriteri yerine getirme koşulu üzerinde fazla durulmamıştır. 2001

yılı sonunda bile Belçika Yunanistan, İtalya ve Avusturya hâlâ bu koşulu yerine getirememiş durumdadır. Bu oranın Belçika Yunanistan ve İtalya için % 100'ün bile üzerinde olması dikkat çekicidir.

Tablo 3: AB Ülkelerinde Kamu Borçları/GSMH Oranında Gelişme

Ülkeler	1991	1995	1997	1999	2001
Belçika	127.5	131.3	122.2	114.2	107.6
Danimarka	65.5	73.3	65.1	55.3	44.7
Almanya	41.5	58.0	61.3	60.7	59.5
Yunanistan	92.3	110.1	108.7	104.5	105.1
İspanya	45.5	65.5	68.8	65.8	57.1
Fransa	35.8	52.7	58.0	58.2	57.3
İrlanda	95.3	82.3	66.3	52.6	36.4
İtalya	101.5	124.2	121.6	114.3	109.8
Lüksemburg	4.2	5.9	6.7	7.6	5.6
Hollanda	79.0	79.1	72.1	67.7	52.8
Avusturya	58.1	69.2	66.1	63.6	63.2
Portekiz	67.3	65.9	62.0	58.0	55.5
Finlandiya	23.0	58.1	55.8	52.3	43.4
İsveç	52.8	77.6	76.6	70.0	56.6
İngiltere	35.6	53.9	53.4	50.9	39.1
AB Ortalaması	56.0	71.0	72.1	69.0	63.1
Referans Değ.	60.0	60.0	60.0	60.0	60.0
Türkiye	31.5	42.7	43.4	46.7	103,4

Kaynak : <http://europa.eu.int/comm/economy.finance.s.74>.

Diğer bir Maastricht kriteri olan Bütçe açığının GSYİH'ya oranı konusunda yaşanan gelişmeler ise Tablo-4'de verilmiştir. Benimsenen kritere göre 1997 yılı sonunda % 3.7'den fazla olmaması gereken bu oranı aşan tek ülke Yunanistan idi.

Tablo4: AB Ülkelerinde KKBG/GSMH Oranında Gelişme

Ülkeler	1991	1995	1997	1999	2001
Belçika	-6.5	-4.3	-2.0	-0.5	0.4
Danimarka	-2.1	-2.3	0.4	3.1	3.1
Almanya	-3.2	-3.3	-2.7	-1.5	-2.8
Yunanistan	-13.0	-10.2	-4.0	-1.9	0.1
İspanya	-4.9	-3.2	-3.2	-1.1	-0.1
Fransa	-2.2	-5.5	-3.0	-1.6	-1.4
İrlanda	-2.1	-2.2	1.2	2.2	1.5
İtalya	-10.2	-7.6	-2.7	-1.8	-2.2
Lüksemburg	-2.3	2.3	3.4	3.6	6.1
Hollanda	-2.9	-4.2	-1.1	0.7	0.1
Avusturya	-2.4	-5.2	-1.9	-2.3	0.2
Portekiz	-6.6	-4.5	-2.7	-2.4	-4.1
Finlandiya	-1.5	-3.7	-1.5	1.9	4.9
İsveç	-1.1	-7.9	-1.5	1.5	4.8
İngiltere	-2.6	-5.7	-2.0	1.1	0.8
AB Ortalaması	4.2	-3.1	-0.9	0.8	0.6
Referans Değerleri	-3.0	-3.0	-3.7	-3.0	-3.0
Türkiye	5.3	4.0	-2.4	11.9	15.6

Kaynak : <http://europa.eu.int/comm/economy.finance.s.73>.

Yani Yunanistan, enflasyon oranı dışında KKBG/GSMH oranı açısından da koşulu yerine getirememiş durumdaydı. Yunanistan bu performans kriterini, ancak Birliğe geçilen 1999 yılında gerçekleştirmiş ve 2001 yılı sonu itibariyle EMU üyesi olmuştur. 2001 yılı sonunda Danimarka ve Portekiz'in konulan kriteri aşan değerlere sahip olması, AB kriterlerine uyma konusunda sıkıntıları daha da su yüzüne çıkarmıştır.

Maastricht kapsamında belirlenen üçüncü kriter gereğince, Parasal Birliğe üye ülkelerde uzun vadeli faiz oranlarının, en iyi performans gösteren 3 üye ülkenin faiz oranından en çok % 2 puan daha yüksek olabilmesi. Bu kriter açısından gelişmeleri Tablo-5'den izlemek mümkündür.

Tablo 5: AB Ülkelerinde Uzun Dönem Faiz* Oranında Gelişme

Ülkeler	1991	1995	1997	1999	2001
Belçika	5.8	5.7	4.1	4.7	5.0
Danimarka	7.5	6.2	3.9	4.9	5.0
Almanya	4.6	4.5	3.1	4.5	4.8
Yunanistan	22.0	7.8	5.1	-	-
İspanya	5.7	6.1	3.3	4.3	4.8
Fransa	5.7	5.9	4.4	4.9	5.3
İrlanda	6.1	6.2	5.1	4.7	5.0
İtalya	5.6	5.7	4.1	4.7	5.1
Lüksemburg	5.2	3.8	4.0	4.6	4.8
Hollanda	5.4	5.6	3.6	4.6	4.9
Avusturya	5.5	5.5	3.8	4.6	5.0
Portekiz	5.4	5.9	3.4	4.7	5.1
Finlandiya	5.7	7.6	3.4	4.7	5.0
İsveç	1.4	7.3	4.3	4.9	5.1
İngiltere	2.2	5.5	4.7	5.0	4.9
AB Ortalama	4.0	5.5	3.8	4.6	5.0
Referans Değerleri	4.7	6.6	5.5	6.4	6.8
Türkiye	72.1	108.2	96.0	109.5	96.2

* Bir yıllık ortalama iç borç faiz oranı

Kaynak : <http://europa.eu.int/comm/economy.finance.s.72>.

1997 yılı sonunda bütün AB ülkelerinin bu kriteri yerine getirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Performans kriterinin % 5.5 olmasına karşılık, ülke değerleri % 3 – 5.1 arasında gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda yıllık faiz oranları enflasyon oranındaki artış eğilimine uygun olarak, belirli bir artış göstermiştir. Buna rağmen ülkelerde geçerli olan faiz oranları daha da birbirine yaklaşmıştır. 1995 yılında ülke değerleri arasında 4 puan olan fark, zamanla azalarak, 2001 yılı sonunda 1.3 puanlık bir aralığa inmiştir.

Kısaca belirtmek gerekirse kamu borçlarının GSMH'ya oranı konusunda belirlenen kriter dışındaki kriterlerin bütün AB ülkelerince gerçekleştirildiği, Parasal Birliği oluşturan ülke ekonomileri açısından bu parametrelere göre bir yakınlama yaşandığı söylenebilir.

III. Kopenhag Kriterleri ve Sonrası

1993 yılı Kasım ayında Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmeden önce, 21-22 Haziran 1993 tarihinde toplanan Kopenhag Zirvesinde, başta Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri olmak üzere, Birlik dışındaki Avrupa ülkelerine üyelik yolunu açabilmek için, her şeyden önce AB'nin Avrupa entegrasyonuna ivme kaybettirmeden yeni üyeler alabilecek yetenekte olması ilkesi benimsenmiş ve bu ilkenin ışığında, aday ülkelerin topluluğa alınabilmesi için başka kriterler ileri sürülmüştür(Weidenfeld ve Wessels, 1997: 94). Avrupa

Birliği'ne aday ülkelerin, Kopenhag Kriterleri denilen bu koşulları yerine getirmesi ; konulan hedeflere ulaştığını ispatlaması gerekmektedir.

Maastricht Kriterleri sadece Topluluk üyelerine yönelik olduğu halde, Kopenhag Kriterleri Topluluğa girmeye aday ülkelere yöneliktir. Yani Topluluğa üye olmak isteyen aday ülkeler her Şeyden önce Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlamak durumundadırlar. Başka bir anlatımla Kopenhag kriterleri Topluluğa, Maastricht kriterleri ise Topluluğa üye olduktan sonra Parasal Birliğe üye olmanın koşullarını içeriyordu. Bu kriterler üç başlıkta toplanmaktadır(Turan, 2000: 4) :

Topluluğa üye olacak ülkelerin ;

1. Her Şeyden önce demokrasi, hukuk düzeni, insan hakları ve azınlıkların korunmasını garanti altına alan istikrarlı kurumlara sahip olması gerekmektedir(Çarıkçı, 2000: 1226). Bu başlıkta toplanan kriterlere Siyasal Kriterler denilmektedir. Siyasi kriterleri yerine getiremeyen aday üyelerle görüşmelere başlanamayacağı her ortamda vurgulanmıştır. Örneğin Helsinki Görüşmeleri sonrası, Türkiye'nin ekonomik ve hukuki uyum programlarını yerine getirmiş olsa bile, siyasal kriterlere uyum sürecinde önerilenleri tamamlamamış olması halinde, adaylığın tam üyeliğe dönüşmesi konusunda açık ve net bir engel olarak müzakerelere başlanamayacağı belirtilmiş bulunmaktadır (AKYM, 2000: 2 ; Çarıkçı, 2000: 1227).
2. Aday ülkelerin ayrıca iyi işleyen bir pazar ekonomisine sahip duruma gelmiş olması; rekabetçi baskılara ve Birlik içindeki pazar güçleri ile başa çıkma kapasitesine ulaşmış olması istenmektedir. Ekonomik Kriterler olarak adlandırılan bu koşul, aday ülkelerin serbest rekabet ortamına hazır hale gelmiş olmasını öngörmektedir.
3. Siyasi, ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere, üyelik hükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olmak şarttır. (Topluluk Müktesebatına Uyum Kriteri)
4. Madrid, Lüksemburg ve Amsterdam Antlaşmalarında aday ülkelerin güçlendirilmesiyle ilgili olarak belirlenen (özellikle idari ve adli) Şartlara uyum sağlanmış olmalıdır.

A. Siyasi Kriterler Ve Türkiye'nin Durumu

Siyasi kriterler başlığı altında toplanan kriterler iki alt grupta toplanmaktadır. Bunlar demokrasinin ve hukukun üstünlüğu ile insan hakları ve azınlıklara saygıdır(Toker, 2001: 52). Ancak Türkiye için bir kriter daha ileri sürülmüştür : Kıbrıs sorunun uzlaşma yoluyla çözümü Şart koşulmuştur. Kıbrıs sorunu AB ilişkilerinde en önemli dış engel olarak mütalaa edilmektedir(Barchard, 2001: 19).

İleri sürülen demokrasinin ve hukukun üstünlüğu kriteri ile, aday ülkelerin, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü günlük hayata bütün unsurlarıyla geçirmeleri istenmektedir. Bu alt kriterlerle ilgili belirleyici faktörler Şu Şekilde sıralanmıştır:

- a) Siyasal çoğunluk, ifade özgürlüğü ve din seçme özgürlüğünü kapsayacak anayasal garantilerin bulunması,
- b) Kamu kurumlarının normal işlerini yerine getirmelerini sağlayan demokratik kurumların, bağımsız yargının ve anayasal kurumların varlığı,
- c) Seçimlerin farklı siyasi partilerin iktidara gelişimini sağlayacak özgür ve dürüst bir şekilde yapılması,

İnsan hakları konusunda ayrıntılı kriterler belirlenmemiştir. Ancak tam üye adaylarının Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunması hakkındaki sözleşmesine taraf olması istenmektedir. Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının da tanınması gerekmektedir. Azınlık sorununda ise Türkiye'de özellikle Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Kürtlere azınlık statüsü verilerek, kendi dillerinde eğitim ve yayın yapma özgürlüğünün tanınması istenmiştir.

1997 yılında AB Komisyonunun hazırlamış olduğu Gündem 2000 Raporuna göre Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Güney Kıbrıs, Malta, Romanya, Bulgaristan, Slovakya ile birleşme çabaları, somut bir biçimde başlamış oldu. 16 Temmuz 1997'de Avrupa Parlamentosu'na sunulan 12-13 Aralık 1997'de düzenlenen Lüksemburg Zirvesi'nde bu ülkelerle ilgili Gündem 2000 (İlerleme Raporu) kabul edildi (VURAL, 2000 : 255)ⁱⁱ.

Gündem 2000 İlerleme Raporu'nda (Sayılan, 2000: 342)ⁱⁱⁱ, aday ülkeler siyasi kriterler açısından değerlendirilmiş; Slovakya ve Türkiye'nin bu kritere uyum sağlamayan ülkeler olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. AB Komisyonu'nun 1999 Ekim ayında yayınladığı Türkiye Raporu'nda ve bütün aday ülkeler için hazırlanan Karma Belge'de, AB'ye tam üyelik için aday ülkelerin uymak zorunda oldukları özel ve genel ekonomik ve siyasi kriterlere ve bu kriterlerle ilgili saptanan eksikliklere yer verilmiştir (Çarıkcı, 2000, 1227). Türkiye açısından bulunan eksiklikler kısaca şöyledir (Emirhan ve Gün, 2001: 45) :

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü parlamenter demokrasi ve bunun işleyişi ile ilgili olarak :

- o AB, 1982 Anayasasını "çağdaş demokratik standartlar"a uygun bulmamıştır. Anayasa'nın 2. maddesine yer alan "insan haklarına saygılı devlet" anlayışının "insan haklarına dayanan devlet" anlayışı ile yenilenmesi istenilmiştir.
- o Yargı sistemi ve kalitesinde eksiklikler olduğu belirtilmiştir. İstinaf mahkemelerinin kurulmasını ve davaların tek celsede sonuçlanmasını sağlayacak yargı reformunun acilen yapılması istenmiştir. Ayrıca vakıf, medya, sendika ve dernekler ile ilgili yasaların AB standartlarına uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi istenmiştir.
- o Türkiye' de yolsuzlukla mücadele konusunda gerekli hukuksal zemin bulunmakla birlikte, gerekli siyasal idarenin eksik olduğu belirtilmiştir.

- Milli Güvenlik Kurulu, Anayasa'nın 118. maddesi ile kurulan yasal bir organ olmasına karşın, sivil otoritelerin yanında askeri otoriteleri de barındırması AB tarafından dikkatle irdelenmektedir.

Raporda insan haklarına saygı yönünden eksiklikler şu şekilde sayılmıştır(Emirhan ve Gün, 2001: 47 49) :

- Ölüm cezasının varlığı.
- İşkence ve kötü muamele, yasal düzenlemeler kadar personel ile de ilgili bir konu olarak belirtilmiştir.
- Türkiye'deki cezaevi koşullarının yetersizliği ve F tipi cezaevlerinin ağır koşullarının tedirginlik yarattığı ifade edilmiştir.
- Türkiye Anayasa'sının 25., 26., 66. ve 67. maddelerinde gerek ifade özgürlüğünü ve gerekse siyasal faaliyetlerde bulunma hakkını garantiye almıştır. Ancak Anayasanın kendine yönelik tehditler karşısında kendisini koruyacak mekanizmaları da içermesi AB tarafından eleştirilmiştir. Türkiye'nin bu konudaki gerekli ölçütleri sağlayamadığı ileri sürülmüştür.
- Yazılı ve görsel basın , basın hürriyeti ile din ve vicdan hürriyeti konularında yasal düzenlemelerin varlığı kabul edilmekle birlikte, uygulamada yaratılan ayrıcalıklar eleştirilmektedir.
- Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü konularında Türk yasalarında bulunan sivil toplum kuruluşları'nın faaliyetleriyle ilgili düzenlemeler AB tarafından açıkça eleştirilmektedir.
- Azınlık hakları ve azınlık haklarının korunması: Türkiye Lozan Antlaşması ile azınlıklarını belirlemiş ve tanımıştır. Buna göre Musevi Yahudiler, Ortodoks Ermeniler ve Ortodoks Rumlar olarak belirlenmiş üç grup, Türkiye'nin tanıyıp benimsediği dine dayalı azınlık tanımlamasını da göstermektedir. Ancak Avrupa Birliği, sürekli olarak artan bir ivme ile Kürt kökenli Türk vatandaşlarının da "Kürt azınlık topluluğu" olarak tanınması gerektiğini ileri sürmektedir. Ne yazık ki ; Komisyon tarafından 2003 yılı başında hazırlanan ve Konsey tarafından 15.04.2003 tarihinde kabul edilen İlerleme Raporu 2003, bu koşulların hemen hemen tümünü yeniden tekrarlamakta ve Katılım Ortaklığı Belgesini de aynı koşulları içerecek şekilde güncelleştirmektedir

B. Ekonomik Kriterler ve Türkiye'nin Durumu

Kopenhag kriterleri çerçevesinde kabul edilen ekonomik kriterler iki alt başlıkta toplanmaktadır Bu ayrıma göre bu kriterler şöyle özetlenebilir (Çarıkcı, 2000, 1227 1230) :

- a) Fonksiyonel piyasanın varlığı gerekmektedir. Bunun için ise ;
 - Piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimde olmaları,
 - Ticaret kadar fiyatların da serbest olması,
 - Piyasaya giriş çıkış için engellerin olmaması,

– Fikri ve sınai mülkiyet haklarını koruyan yasal düzenlemelerin eksiksiz olarak yapılmış olması gerekmektedir.

b) Aday ülkenin AB içerisinde rekabet edebilme kapasitesine sahip olması : Bunun için ise ;

– Makro ekonomik istikrarn sağlanmış olması,

– İşleyen bir piyasa mekanizmasının varlığı,

– Alt yapı tesislerinin yeterli düzeye ulaşmış olması,

– Gerekli beşeri ve fiziksel sermaye varlığı şart koşulmaktadır.

Türkiye İlerleme Raporu'nda Türkiye için bu kriterler şu şekilde belirgin duruma getirilmiştir :

1. Makro Hedeflerle ilgili olarak ;

- Ekonomik reformlar ve istikrarlı bir kamu maliyesi politikasına ulaşılmış olması,
- Enflasyon düşmesine yönelik sıkı bir para politikasının uygulanması,
- Kamu ve tarım sektörlerinde reformlar yapılması,
- Fiziki ve sosyal altyapının geliştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

2. Parasal Birliğe Katılım Şartlarına (Maastricht ve Basel Kriterlerine) uyum sağlanmış olması istenmiştir.

3. Türkiye'nin GB Çerçevesinde ekonomik mevzuat yükümlülüklerini yerine getirmesi şart koşulmuştur. Türkiye 4 Şubat 2000 tarihinde yeni Gümrük Yasasını, 12 Haziran 2002 tarihinde ÖTV Yasasını yürürlüğe koymuş olmakla birlikte, yükümlülüğünü yerine getiremediği bazı hususlara 2002 İlerleme Raporunda yer verilmiştir. Bunların başlıcaları

- Gümrük Müsteşarlığı ve ticarete teknik engellerin kaldırılması yasaları çıkmamıştır.
- Kamu İhaleleri ve çevre korunması konularında AB mevzuatına uyum sağlanamamıştır.
- Fikri-sınai haklar ve tüketici korunmalarıyla ilgili ihtisas mahkemeleri kurulmamıştır.
- KİT'lere tanınan haklar, kamu ihaleleri, çevre korunması, madencilik ve petrolle ilgili sektörlerle ve bölgelere devlet yardımları konularında AB mevzuatına uyum sağlanamamıştır.
- Tunus, Mısır, Fas, Filistin ve Malta ile Serbest Ticaret Anlaşmaları yapılmamıştır.

4. Diğer Ekonomik Kriterler:

- İşleyen Piyasa Ekonomisi Kriterleri: Türkiye işleyen bir piyasa ekonomisinin özelliklerinin pek çoğuna sahiptir. Makroekonomik istikrar sağlanması yönünde ilerleme kaydetmiştir, fakat enflasyonist baskıları ve kamu açıklarının azaltarak ve ilave yapısal reformlar yaparak bu süreci devam ettirme ihtiyacı vardır.
- Birlik İçinde Rekabet Baskısına ve Piyasa Güçlerine Dayanma Kapasitesi Kriteri

C. Avrupa Müktesabatına Uyum

Bu kritere göre Topluluğa üye olabilmesi için her aday ülkenin iç politikadan adalete, çevreden rekabet kurallarına, tarımdan çalışma hayatına kısaca 1958'den beri oluşan tüm siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda 100 bin sayfa dolayındaki 31 konudaki AB Müktesabatına (Mevzuatına) uyum sağlamak zorundadır. Bu kriter iki alt kriterden oluşmaktadır (Vural, 2000 35)^{iv} :

1) Topluluk Müktesabatına Uyum : Yüz binlerce madde içeren AB hukuksal düzenlemelerine uyum sağlanması istenmektedir. Bu bağlamda ;

a) Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum için Merkez Bankasının bağımsızlığını kazanması(TCMB, 2001: 12 15)^v ve ekonomik mevzuata uyum sağlanması,

b) Topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemesine uyum sağlanması, gerektiği vurgulanmıştır.

2) Aday ülkelerin güçlendirilmesiyle ilgili olarak İlerleme Raporunda sayılan şartlara uyum sağlayacak önlemlerin alınması istenmektedir.

Ekonomik mevzuata uyum sağlanması tarifeler temelinde ve mevzuat temelinde ayrı ayrı ele alınarak belirtilmiştir. Tarifeler temelinde uyumun AB menşeli bütün sanayi ürünlere uygulanan gümrük ve eş etkili vergilerin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ile sağlanacağı ifade edilmiştir. Mevzuata uyum ise tarım ve sanayi sektörleri için iki ayrı politikaya (rekabet ve ortak tarım politikalarına) uygunluk sağlanması ile mümkün olacaktı. AB ile girilen Gümrük Birliği çerçevesinde uyum çalışmalarına hemen başlandığı ve 5 yıl içinde bunun sağlanacağı kabul edildiği halde her iki konuda da önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Türkiye Raporunda, rekabet politikasına uyum sağlanması için rekabet kurallarında, fikri-sınai haklarda, yatırım ihracat teşviklerinde, kamu ihalelerinde, tüketiciyi korumada, çevre korumada teknik ve mali mevzuatta birlik sağlanması gerektiği raporda vurgulanmaktadır.

Rapora göre, ortak tarım politikasına uyum, ancak AB Gümrük Koduna tam uyum sağlanması, AB'nin anlaştığı diğer ülkelerle ticaret anlaşması imzalanması ve AB tarafından diğer ülkelere uygulanan tarife dışı engellere aynen uyulması ile sağlanabilecektir. İhtilafı durumlarda AB Adalet Divanı'nın karar mercii olduğu peşinen kabul edilecektir.

D. Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri Açısından İrdelenmesi

Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin Topluluğa katılma konusunda ehil olduğu kabul edilmekle birlikte, hazırlanan raporlarda Türkiye'nin kabul etmekte zorlanacağı bazı koşulların öne sürülmesi üzerine, Türk Hükümeti, Mart 1998'de yapılacak Londra Konferansı'na katılmama kararı almıştır. Bu konferansta AB, aday 6 altı ülke (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti,

Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi) ile üyelik müzakereleri sürecini başlatmıştır (Yetkin, 1998: 94). Türkiye 1998 yılında düzenlenen Cardiff ve Viyana zirvelerine katılmamış ve bu zirvelerde Türkiye ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.

Ancak AB Komisyonu'nun 1999 yılı Ekim ayında yayınladığı Türkiye Raporu ve Aralık ayında düzenlenen Helsinki Zirvesi, ilişkiler açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirvede Türkiye'nin diğer aday ülkelerle birlikte ve eşit şartlarda tam üyelik adaylığı kesinleşti (Çarıkcı 2000: 1017). Türkiye 2001 ve 2002 yıllarında tam üyelik yolundaki hazırlıklarını yoğun olarak sürdürmüş ve Kopenhag Siyasi kriterlerini karşılamak amacıyla bir çok yasada değişikliği öngören bir uyum paketi hazırlamıştır. Pakette yer alan yasalar hızlı bir biçimde TBMM'den geçirilerek, Aralık 2002 de toplanacak Kopenhag zirvesi öncesi önemli gelişmeler sağlamıştır (Seyidoğlu, 2003: 74).

Türkiye'de 2001 ve 2002 yıllarında anayasal değişikliklerin uygulanmasına yönelik üç reform paketi hazırlanmış ve 45 yeni yasa çıkarılmıştır. Bunların başlıcaları :

- Türk yargı sisteminde bazı değişiklikler gerçekleştirildi.
- İnfaz hakimleri sistemi Mayıs 2001'de kuruldu.
- Yeni Medeni Kanun Kasım 2001'de kabul edildi.
- DGM işleyişi ile ilgili değişiklikler yapıldı.
- Ulusal Yargı Ağı Projesi'ne devam edildi.
(2002 yılı ortası 1,2 milyon ceza, 550 bin hukuk davası sürüyor)
- Çocuk Mahkemeleri kuruldu.
- Anayasa Mahkemesi 20 Mart 2002 de aldığı kararla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Mahkemeleri'nce temel alınabileceğini kabul edildi.
- 30 Temmuz 2002'de MGK tavsiye kararı ile iki ilde OHAL kaldırıldı.
- 3 – 4 Ağustos 2002 günleri kabul edilen reform paketi ile ;
 - İdam cezasına barış zamanında son verilmesine,
 - Kürtçe TV yayınına izin verilmesine,
 - İfade özgürlüğü'nün genişletilmesine,
 - Gayri Müslim dini azınlıklara daha fazla özgürlük tanınmasına olanak sağlayan yasalar çıkarıldı.

Ancak bunlara rağmen Türkiye'nin AB Kopenhag (özellikle siyasi) kriterlerine uyum sağladığı söylenemez. Kıbrıs konusu çözümsüz kalmıştır.

IV. Avrupa Birliğinin Bütçesi ve Ortak Tarım Politikası

A.AB Bütçesinin Gelir ve Gider Yapılarındaki Gelişmeler

Bilindiği gibi, üye ülkelerin her birinin kendine özgü kamu bütçeleri dışında Birliğin ortak bir bütçesi bulunmaktadır. AB'nin Ortak Bütçesinin gelir-

gider yapısını ve gelişimini incelemek, Birliğin yarattığı olanakların boyutlarını algılamak açısından yararlı olacaktır.

Birlik ortak bütçesinin gelirleri şu kaynaklardan temin edilmektedir :

- Birliğe giren mallardan alınan ithalat vergilerinin tamamı
- OTP dolayısıyla diğer ülkelerin tarım ürünleri ithalatında alınan telafi edici ve ek vergiler,
- Şeker piyasasında ortak düzenlemeler çerçevesinde sağlanan gelirler,
- Üye ülkelerin elde ettikleri KDV'lerin % 1.4'ü,
- Üye Ülkelerin GSMH değerlerinin % 1.2'si oranında verdikleri GSMH Katkı payları (Şahin, 1998: 99)ⁿ

Kronolojik olarak bakarsak ; 1970 yılında katma değer vergisi paylarının, 1971 yılında gümrük ve tarımsal vergilerin devreye girdiğini görmekteyiz. Bu kaynaklar yeterli görülmeyince 1988 yılından itibaren GSMH katkı payı da devreye girmiştir(Şahin, 1998: 74).

Birlik Bütçesi kaynaklarının 2002 yılına kadar ki değerleri, dönemler itibariyle ve toplam olarak, payları ile birlikte Tablo-6'da verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi, 1980 yılına kadar gümrük vergileri en önemli kaynağı oluştururken, sonraki dönemlerde KDV payı ve daha sonra GSMH katkı payları ön plana çıkmıştır. 1971-2002 yılları arasında toplam 1.246 milyar EU olarak gerçekleşen Birlik gelirlerinin % 68.4'ünü KDV ve GSMH katkı payları oluşturmuştur. GATT sözleşmesi gereği tarımsal vergilerin payı ise hızla düşmüştür.

AB Bütçesinden yapılan harcamalara gelince ; Tablo-7'de görüldüğü gibi Bütçeden özellikle Birlik organlarının idari, araştırma ve diğer harcamaları karşılandığı gibi, ayrıca 5 ayrı fona önemli miktarda kaynak aktarılmaktadır. Bu fonlar ;

Tablo6: AB Bütçesi'nde Gelir Kaynakların Dağılımı ve Gelişimi

(Milyon EU)

	Dönemler			Toplam (1971-2001)	Payı %
	1971-79	1980-89	1990-2001		
Tarımsal Vergiler	10.308	23.929	24.104	58.342	4.7
Gümrük Vergileri	26.986	79.014	139.623	245.623	19.7
KDV'lerin % 1.4 ü	4.738	167.831	400.416	572.984	46.0
GSMH Katkı Payı	0	8.965	270.576	279.540	22.4
Diğerleri	24.061	14.785	51.101	89.947	7.2
Toplam	66.094	294.523	885.819	1.246.436	100.0

Kaynak : <http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf>, ss.42-45.

- Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA veya EAGGF),
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF),
- Avrupa Sosyal Fon (ESF),

- Uyum Fonu (Cohesion Fund),
- Balıkçılık Sektörü için Mali Araçlar (FIFG).

1968 yılında 1.5 Milyar ECU'lük bir hacme sahip olan Bütçe, 1990 yılında 44.1 Milyar ECU'ya ve 2001 yılında ise 93.9 Milyar EU'ya ulaşmıştır. Böylece 1970-2001 yılları arasında toplam 1.1 Trilyon EU'luk bir harcama büyüklüğüne sahip olmuştur.

Tablo 7: AB Bütçesi'nde Yeralan Giderler ve Dönemlere Göre Gelişimi

(Milyon EU)

	Dönemler			TOPLAM	
	1970-79	1980-89	1990-2001	Tutarı	Payı %
ATYGF Garanti Bölümü	50.041	184.324	378.011	612.377	55.4
Yapısal Fonlar	5.480	46.838	247.930	300.249	27.2
-ATYGF Yönlendirme Bölümü	1.136	7.412	31.561	40.108	3.6
-Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	2.074	23.351	109.631	135.056	12.2
-Avrupa Sosyal Fonu	7.370	16.075	61.790	85.236	7.7
-Uyum Fonu	0	0	17.909	17.909	1.6
-Balıkçılık için Mali Araçlar	0	0	3.534	3.534	.3
Araştırma Giderleri	1.343	9.183	27.863	38.389	3.5
Dış Faaliyetler	1.900	8.774	39.946	50.620	4.6
İdari Giderleri	3.737	13.653	39.751	57.140	5.2
Geri Ödemeler ve Diğerleri	3.923	22.278	20.196	46.396	4.2
Genel Bütçe Toplamı	66.424	285.050	753.696	1.105.170	100.0
Avrupa Kalkınma Fonu	2.329	8.091	17.074	27.494	
Avrupa Kömür Çelik Topluluğu	655	2.284	3.183	6.122	
Büyük TOPLAM	69.409	295.425	773.953	1.138.787	

Kaynak : <http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf>, ss.28-31

Bu fonlardan AB Bütçesinden en büyük payı Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF veya FEOGA) elde etmiştir. 1970 yılına kadar bu fona ayrılan paylar sürekli artarak, % 93.5'a çıkmıştır. Daha sonra sürekli azalarak, 2001 yılında % 50.1'e düşmüştür. Bütçe kaynaklarının 1970 yılına gelinceye kadar % 56.4'ü, 1970'li yıllarda % 73.7'si, 1980'li yıllarda % 64.9'u ve 1990 yılı sonrasında ise % 52.1'i bu fona tahsis edilmişti (<http://europa.eu.int> : 28 32). Sonraki yıllarda diğer fonlara verilen önemin artması nedeniyle, Tablo-6'dan da izlenebileceği gibi, bu oran bütün dönemler dikkate alındığında % 55.2'ye düşmektedir.

Mali kaynaklar açısından 4 yapısal fon arasında en kapsamlı olanı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)'dir (Bircan 2000: 1019). ABKF'den ayrılan parasal kaynaklar genellikle KOBİ desteklerine, altyapı ve yerel kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik olarak kullanılmaktadır. ABKF, 1975 yılında, AB bölgeleri arasındaki dengesizlikleri gidermek üzere, bölge kalkınma planları bazında, geri kalmış yöreler için yapısal yardımları finanse etmek

amacıyla kurulmuştur. Dört yapısal fonun dışında ayrıca, Uyum Fonu bulunmaktadır.

B. AB'nin Ortak Bütçesinin Ülkelere Yükleri ve Katkıları

1958 yılından bu yana oluşan ; kaynak ve harcamaları gittikçe artan AB Bütçesi, ülkelere gelen kaynaklarla beslenmekte ve Bütçenin önemli kısmı bu ülkelere yeniden dönmektedir. Önceki bölümde esaslarını özetlediğimiz AB Bütçesi kaynaklarının ve harcamalarının 1997 yılına kadar ki değerleri Tablo-8'de verilmektedir.

Tablo 8: AB Bütçesinden Üye Ülkelere Net Ödemeler ve Toplamı
(1982-1996)

Ülkeler	AB Bütçesine Ödemeler	AB Bütçesinden Katkılar	Sağlanan Net Katkı
Belçika	29.168	22.328	-6.836
Danimarka	13.587	18.129	4.542
Almanya	196.812	85.539	-111.273
Yunanistan	9.547	44.233	32.057
İspanya	42.211	69.254	27.044
Fransa	128.715	109.532	-19.183
İrlanda	6.310	29.402	23.091
İtalya	93.012	86.183	-6.829
Lüksemburg	1.426	1.625	199
Hollanda	44.195	39.026	-5.170
Avusturya	3.568	2.458	-1.110
Portekiz	7.647	22.795	15.139
Finlandiya	1.809	1.711	-98
İsveç	3.443	1.926	-1.517
İngiltere	98.531	59.995	-38.536
Diğer Ödemeler		35.758	
TOPLAM	679.944	629.893	-88.479

Kaynak : Ragıp Şahin, Avrupa Birliği Bütçesi Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği, DPT Yayını, Ankara 1998, ss.15,22 ve 23.

Tablonun incelenmesi durumunda Birliğe girmenin en büyük yükünün 111 Milyar EU ile Almanya'nın üzerinde olduğu ; onu 38 milyar EU'luk yük ile İngiltere'nin izlediğini görülür. Buna karşılık, Bütçeden net olarak en büyük fazlalığı (net katkısı) 32 Milyar EU ile Yunanistan sağlamıştır. Onu 27 Milyar EU ile İspanya ve 23 Milyar EU ile İrlanda ve 15 Milyar EU ile Portekiz izlemektedir. Fransa, AB Bütçesinden en büyük payı alan ülke olmakla birlikte, sağlanan fonlara daha fazla katkıda bulunduğu için net katkısı negatif değerde olan bir ülkedir. Türkiye, diğer aday ülkeler olmaksızın AB üyesi olsaydı, aynı kriterlere göre Bütçeye gerekli ödemeleri yapıp, Bütçeden kaynak sağlasaydı,

yaklaşık 7-8 Milyar EU fon sağlamış olacaktır. Bu konuda yapılan bir çalışma aşağıda tablo halinde özetlenmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, Essen'deki Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin 1998 yılı için yapmış olduğu hesaplama göre, Türkiye eğer tek başına AB üyeliğine kabul edilmiş olsaydı, AB Bütçesine yaklaşık 2.9 Milyar EU ödeyip, fonlar aracılığı ile 10.3 Milyar EU almaya hak kazanacaktı. Yani ulusal ekonomisine net olarak 7.5 Milyar EU'luk bir katkı sağlayacaktı.

1999 yılı için bir hesaplama yapan Ragıp Şahin, 1999 yılı için 3.8 Milyar EU ödeme yapması gereğine karşılık, 12.2 Milyar EU kaynak sağlayarak, net olarak 8.4 Milyar EU'luk bir kazanç elde etmiş olacağını hesaplamıştır (Şahin, 1998: 15-22). Ahmet Şahinöz'ün yaptığı diğer bir hesaplama göre de, Türkiye 2000 yılı verilerine göre Türkiye Birliğe üye olsaydı, yıl yapısal fonlardan 8-9 milyar EU ve tarımsal fonlardan 7-8 milyar EU olmak üzere 15-16 milyar EU'luk bir mali kaynak sağlayacaktı (Şahinöz 2002: 36-37). Bu kıstasa göre Türkiye'nin söz konusu bütçeye katkısı ise 4 milyar EU dolayında olacaktır. Türkiye'nin AB'ye girişini gerçekleştirmek için kişi başına 263 EU ve tam üye olduktan sonra her yıl kişi başına 42 EU vermesi gerekecektir ki AB ülkelerinin bunu göze alması oldukça zordur.

Tablo 9: Türkiye AB Üyesi Olsaydı AB Bütçesine Ödemesi ve Alması Gereken Meblağlar

(1998 Yılı İçin)

ÖDEMESİ GEREKEN		ALMASI GEREKEN	
KAYNAKLAR	Milyon EU	KALEMLER	Milyon EU
Gümrük Vergileri	596	ATYGF Garanti Bölümü	4.385
Telaflı edici+Ek Vergiler	37	Yapısal Fonlar	5.742
Şeker Piyasası Gelirleri	0	~ATYGF Yönelen Bölümü	
KDV'lerin % 1.4'ü	1.428	~Avrupa Sosyal Fon	
GSMH Katkı Payı (GSMH'nin % 1.2'si)	825	~Avrupa Bölges Kalk. Fonu	181
		Araştırma+İdari+Diğer Harcamalar	1.500
TOPLAM	2.886	TOPLAM	10.308

Kaynak : http://www.uni-essen.de/zft/publikation/aktuel/aktuel_79_40.html. (Türkiye Araştırmaları Merkezi, Essen 2000)

Aslında Türkiye'nin AB ile girdiği Gümrük Birliği sürecinde Topluluktan kamu bütçesine finansal destek sağlamaktan daha çok, gelir kaybına uğradığı bilinmektedir. Topluluk, Türkiye'ye ilişkilerin başladığı 1963 yılından bu tarafa toplam olarak ancak 830 Milyon ECU mali yardım sağlamıştır. Buna karşılık 1996 yılında girilen Gümrük Birliği nedeniyle, Türkiye'nin dış ticaret üzerinden sağlamış olduğu gümrük vergisi gelirleri azalmıştır. Yapılan bir araştırmada gümrük birliğine katılma nedeni ile Türkiye'nin tarife geliri kaybının milli gelirin yüzde 1.4'üne ulaştığı ; bir başka çalışmada ise gümrük vergisi gelirindeki yıllık azalmanın 2.5 Milyar Dolar olduğu hesaplanmaktadır (Küçükahmetoğlu, 2000: 43-44).

C. AB'nin Ortak Tarım Politikası : Kapsamı, Kaynakları ve Harcamaları

Ortak tarım politikasının (OTP'nin Topluluk üyesi 6 ülke tarafından, çiftçileri desteklemek üzere, 1960 yılında oluşturulmuş bir politikadır(DTM, 1999, 58). Ekonomik tercihlerden çok sosyal tercihleri göz önünde bulunduran OTP'nin temel hedefi, ortak bir fiyat politikası ile Topluluk içinde tarım ürünleri fiyatlarını birbirlerine yaklaştırmak, zorunlu tüketim ve gıda maddelerinin fiyatlarında istikrar sağladıktan sonra ücretlerde benzer rekabet şartlarını tespit etmektir. Bunu sağlamak için belirlenen genel amaçlar şöyle özetlenebilir :

- Tarımda verimliliği arttırmak (teknolojiyi özendirmek),
- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyini yükseltmek,
- Düzenli ürün arzını garanti altına almak,
- Tarımsal ürünlerin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaşmasını sağlamak(Kaymaz, 1997: 5).

Bu politika kapsamında mali desteği sağlamak üzere üye ülkeler, 1962 Nisan'ında Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nu (EAGGF = FEOGA'yi) kurmuştur. Bu fon iki bölümden oluşmaktadır : Yapısal politikaları finanse etmek üzere yönlendirme, fiyat ve pazar politikalarını finanse etmek üzere ise garanti bölümü devrededir.

Garanti bölümüyle ilgili harcamalar genelde iki ana başlıkta toplanmaktadır : Tarım ürünleri ihracatını teşvik amaçlı olanlar ve destekleme alımları için yapılan harcamalar. Tablo-9'da görüldüğü gibi, 2001 yılına kadar son yirmi yıl içinde FEOGA kapsamında AB üye ülkelerinde tarımsal kesime kullanılan mali destek toplamı 593.2 Milyar EU'dur. Bunun büyük kısmı (% 93.1'i) Garanti bölümüne aittir. Bu kapsamda özellikle üye ülkelerin tarımsal kesimine aktarılan fonlar, Topluluğun toplam milli gelirinin % 5'i dolayındadır. Bu ülkelerde tarım sektörünün milli gelirdeki payı % 2.5 olduğuna göre, sektörün yarattığı katma değer yaklaşık 2 katı kadar mali destek sağlanmaktadır.

OTP kapsamında 1970'li yıllara kadar sadece fiyat destekleme politikasına önem verildiğinden, ürün artışı nüfus artışının çok üzerinde gerçekleşmiş ve bu nedenle giderek artan ürün stokları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine 1978-79 yıllarında fiyat destekleme politikasından vazgeçilerek, diğer fonlara ağırlık verilmek istenmişse de, 1985 yılına kadar bununla ilgili kararların alınması gerçekleşmemiştir. 1985 yılında Konseye sunulan "Yeşil Kitap" (*Green Paper*) diye anılan uzun dönemli programa bağlı olarak uygulanmaya çalışılan dengeleyiciler politikası, OTP'nin sorunlarını çözmede başarılı olamamıştır. Böylece 1985-88 yıllarında gerçekleştirilen reformlar, bekleneni vermemiştir(DTM, 1999: 62).

Tablo 10: AB Ülkelerinde TYGF Ödemeleri Toplamının Ülkelere Göre Dağılımı (1982-2001 Milyon EU)

Ülkeler	Garanti Fonu	Yönlendirme Fonu	TOPLAM	Ülke Payı %	Garanti F. Payı %
Belçika	18.518	558	19.076	3.2	97.1
Danimarka	21.046	429	21.474	3.6	98.0
Almanya	86.814	6.334	93.147	15.7	93.2
Yunanistan	37.055	3.925	40.980	6.9	90.4
İspanya	51.244	6.779	58.023	9.8	88.3
Fransa	125.302	6.642	131.944	22.2	95.0
İrlanda	25.288	2.434	27.721	4.7	91.2
İtalya	77.806	6.396	84.202	14.2	92.4
Lüksemburg	170	85	254	0.0	66.7
Hollanda	40.265	372	40.636	6.9	99.1
Avusturya	4.857	554	5.411	0.9	89.8
Portekiz	6.593	3.581	10.174	1.7	64.8
Finlandiya	3.141	538	3.679	0.6	85.4
İsveç	3.745	239	3.984	0.7	94.0
İngiltete	49.607	1.857	51.465	8.7	96.4
Direkt Ödeme	985		985	0.2	
TOPLAM	552.433	40.735	593.169	100.0	93.1

Kaynak : Avrupa Birliği İstatistik Ofisi – Eurostat (www.europa.eu.int/comm/eurostat)

1986 yılında Portekiz ve İspanya'nın Topluluğa girmesi üzerine reform çalışmaları hızlanmıştır. 1987/88 döneminde ürün fiyatları dondurularak fiyat destekleme politikalarından vazgeçilmiştir. Bunda Uruguay Raundu'nda belirlenen ilkelerin de etkisi olmuştur (Kaymaz, 1997 : 7). Uruguay Raundu'na yönelik önlemler 1992 yılında Mc. Sharry tarafından sunulan reform programı ile belirlenmiştir. Bu sayede başta tahıl ürünleri üretimi gerileyerek ürün stokları büyük ölçüde sorun olmaktan çıkmıştır.

1992 reformu uygulamaları ile, fiyat desteklemeleri giderek üreticilere doğrudan gelir yardımlarına dönüştürülmüştür. *Doğrudan gelir yardımları, üretimi desteklemekten çok, vazgeçilen üretime ve dolayısıyla gelir kaybına karşı telafi edici tazminatlar* şeklinde verilmiştir. 1992 Reformları bu yönde belli bir mesafe alınmasını sağlamış ; ancak basitlik sağlamak açısından yeterli olamamıştır (Varol, 2000: 1396).

1997 Temmuz'un da yayınlanan Gündem 2000 raporu, OTP yönünden Mc Sharry Reformu paketinin devamın niteliğindedir. Çünkü, fiyat destekleme politikalarının doğrudan ödemelere kaydırılması esasına dayalıdır. Nitekim Birlik Bütçesi içinde Tarımsal Yönlendirmenin Garanti Bölümü, 1970 yılında % 91.8 paya sahip iken, bu oran 1980 yılında % 62.2'ye, 1990 yılında % 58.1'e ve 2001 yılında ise % 47.5'a düşmüştür.

Kısaca özetlemek gerekirse ; AB'nin bugüne kadar izlediği Ortak Tarım Politikası, sürekli bir değişim içerisinde olmuştur. AB'ye yeni ülkelerin üye olmasına bağlı olarak, OTP gelecekte de sürekli bir değişim içerisinde olacaktır.

Öncelikle, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılması nedeniyle, yeni ürünlerin üretilmesi ve tarımda çalışan çok daha fazla nüfusun varlığı ve daha geniş tarım alanları, uyumlaştırılması gereken bir çok piyasa düzenlemelerini gerekli kılacaktır. Diğer taraftan, dünya ticaretinin liberalizasyonu için DTÖ (WTO) çerçevesinde yürütülen çalışmalar da OTP'ni ister istemez etkileyecektir.

D. Türkiye'nin AB'nin Ortak Tarım Politikasına Uyumu

Tarım kesimi 20 yılda yaklaşık 600 Milyar EU mali destek alan Avrupa Birliği'ne üye olmadan tarım ürünlerinin Türkiye ve AB arasında gümrük birliğine dahil edilmesi (*serbest dolaşımı*) ise tarım sektörünü son derecede olumsuz etkileyecektir. Çünkü, bugünkü yapısıyla tarım sektörümüzün, gerek üretim maliyetleri, gerekse AB üreticisinin aldığı mukayese kabul edilemez destekler açısından AB ile rekabet şansı bulunmamaktadır. Başta sorunlu sektör olan hayvancılık ve hububat olmak üzere, tarımın birçok alt sektörlerinde ülkemizin rekabet şansı olmadığından, Topluluğa girilmesi veya Gümrük Birliğinin tarım sektörünü de kapsayacak şekilde genişletilmesi durumunda, Türkiye'nin tarımsal ürünlerde net ithalatçı duruma düşmesi ve açık bir pazar haline gelmesi kaçınılmaz bir akıbet olacaktır (Varol, 2000: 1408). Bu nedenle Türkiye'nin Topluluğa üye olmadan önce AB'nin mali kaynaklarından da yararlanarak, tarımsal üretimine çeki düzen vermesi ve şarttır.

Türkiye'nin Birliğe üye olma sürecinde, diğer aday ülkelerle ilgili uygulamalarda olduğu gibi, Bütçe olanaklarından yararlanması gerekmektedir ve şarttır. Çünkü Türkiye'nin kendi bütçe olanaklarıyla tarıma destek vermesi son derece kısıtlı düzeyde olmaktadır. Topluluk tarımla uğraşan kesime 20 yılda 600 milyar EU finansal destek sağlarken, Türkiye'de Tarım Satış Kooperatifleri Birliği aracılığı ile Hazinece üstlenilen görev zararları tutarı (1960-1996 yılları arası için) sadece 5.8 Milyar \$ olmuştur (Yazıcı, 2001: 97). 2002 Kopenhag Zirvesinde 2004 yılında üyeliğe kabul edilmesi kararlaştırılan 10 ülke için, 2002-2006 yılları arasında 40.5 Milyar EU'luk Tam Uyum Fonu, 45 Milyar EU'luk Hazırlama Fonu ödeneği ayrılmasına karar verilmiştir. Ülkelerin nüfusu dikkate alınarak yapılan bir hesaplama göre, Türkiye'ye 55-60 milyar EU tutarında "tam üyelik öncesi" fonu, ve 40-45 milyar EU dolayında "tam uyum fonu olmak üzere toplam 100 milyar EU tahsis edilmesi gerekecekti (Şahinöz, 2002: 36).

TSKB'nin Ziraat Bankası aracılığı ile finansman ihtiyacının karşılanması uygulamasına, 2000 yılında çıkarılan 4572 s.k. ile son verilmiştir. Bu durumda finansman kaynağı olarak sadece Devlet Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kalmıştır.

Bir yandan Konsolide Bütçe olanaklarının sıkıntısı, diğer yandan Gümrük Birliği nedeniyle AB'ye verilen taahhütler^{vii} ve Uruguay Raundu yükümlülükleri nedeniyle, Türkiye'de doğrudan gelir desteği dışında, tarım sektörüne uygulanan bütün sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Bu bağlamda 8 ürün ile ilgili olarak uygulanan taban fiyat politikasına da, fındık dışında son

verilmiştir. OTP ile uyum sağlanması amacıyla, Türkiye’de tarım arazisi sahiplerine son iki yıldır doğrudan gelir desteği verilmektedir. Bu amaçla 2001 yılında çiftçiye dekar başına 10 Milyon TL olan ödeme miktarı ile Hazine’den 1,2 Katrilyon TL ödeme yapılmıştır. Olanakların yetersizliği nedeniyle 2002 yılı Bütçesi’ne konulan 2,2 Katrilyon TL’lik doğrudan gelir desteğinin ise ancak 1.4 Katrilyonluk (% 64’lük) kısmı ödenebilmiştir. Yani her iki yılda toplam olarak yaklaşık 1.800 Milyon EU’luk ödeme yapılmıştır. Bu, Türkiye’nin Birliğe girmesi durumunda alabileceği meblağın 1/8’i kadardır^{viii}. 2003 yılı Bütçesine önce her hangi bir ödenek konmamış ; daha sonra konulan 100 trilyonluk ödeneğin 500 trilyona çıkarılması ve ayrıca fındık üreticisine 100 trilyon TL’lik gelir desteği sağlanması kararlaştırılmıştır^{ix}.

Türkiye’nin tarımsal yapısının, tarımsal nüfus, işletme büyüklüğü, üreticinin örgütlenmesi tarımsal desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlığı şartları, ürün kalite ve standartları açısından AB ülkelerinden önemli ölçüde farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların büyük ölçüde giderilmesi ve OTP’ye uyumun başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, Türkiye, verimlilik artışına dayalı bir tarım politikası ile rekabet gücünü artırmak zorundadır. Böyle köklü değişimleri de kendi olanakları ile sağlaması mümkün değildir. Böyle köklü değişimleri de kendi olanakları ile sağlaması mümkün değildir.

Her şeyden önce belirtelim ki ; Türkiye bir tarım ülkesidir. Tablo-11’den de anlaşılacağı gibi, istihdam edilenler içinde tarımın payı AB ülkelerinden çok yüksektir. Öyle ki ; 376 Milyon nüfuslu AB’nde tarımda çalışanların sayısı 6.8 milyon kişinin biraz altıda iken, Türkiye’de bu sayı 7.1 milyonun üzerindedir^x.

Tarım sektöründe önemli altyapı sorunları bulunan Türkiye’nin, bu yapısıyla OTP’ye dahil edilmesi, AB Bütçesine getireceği mali yük dolayısıyla oldukça zor gözükmektedir. Çünkü, Türkiye’nin OTP kapsamına alınması durumunda, sadece hazırlık aşamasında değil, üye olduktan sonra da her yıl pay alması gerekecektir. 1998 verileri’ne göre AB Bütçesinden OTP kapsamında 5-7 milyar EU dolayında bir pay alması gerekeceği tahmin edilmektedir (Varol 2000: 1407).

Tablo 11: AB Ülkelerinde ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı
(2000 yılı için)

ÜLKELER	Tarımın Payı %	Sanayinin Payı %	Hizmetler Payı %	TOPLAM	Tarım Çalışan (Bin Kişi)
Belçika	2.3	27.8	71.6	100.0	79
Danimarka	4.0	25.7	72.5	100.0	99
Almanya	3.2	35.1	63.4	100.0	1.021
Yunanistan	28.2	27.3	71.6	100.0	650
İspanya	8.6	33.0	63.5	100.0	992
Fransa	4.7	27.0	71.4	100.0	971
İrlanda	9.7	30.4	67.8	100.0	130
İtalya	7.3	34.5	62.7	100.0	1.095
Lüksemburg	1.8	22.1	77.3	100.0	3
Hollanda	3.5	22.4	75.9	100.0	230
Avusturya	7.0	32.7	66.2	100.0	223
Portekiz	17.2	39.9	57.6	100.0	614
Finlandiya	7.2	29.3	68.6	100.0	147
İsveç	3.3	25.0	74.0	100.0	120
İngiltere	1.7	25.2	73.9	100.0	424
AB-15	5.1	30.3	68.0	100.0	6.798
Türkiye	34.9	18.2	46.9	100.0	7.176

Kaynak : Avrupa Birliği İstatistik Ofisi - Eurostat (www.europa.eu.int/comm/eurostat)

IV. Diğer Aday Ülkelerle Birlikte Türkiye'nin Durumu

1997 Aralık Lüksemburg Zirvesi'nde Birliğe üyelik için 13 ülke aday gösterilmişti. Mart 1998'de düzenlenen Londra Konferansı'nda ise, bunlardan altı ülke (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi) ile üyelik müzakereleri sürecinin başlatıldığını biliyoruz. Ancak 2002 Kopenhag Konferansı ile aday ülke sayısı ona çıkarılmıştır. Türkiye gibi Romanya ve Bulgaristan dışındaki aday ülkelerin 2004 yılında üyeliğe kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. 2002 Kopenhag Konferansı'nda bu ülke sayısı 10'a çıkarılmış ve Türkiye, Romanya ve Bulgaristan dışındaki aday ülkelerin, 2004 yılı başından itibaren üyeliğe kabul edilmesi esası benimsenmiştir. Nitekim bu ülkelerin 2004 yılı başından itibaren AB üyesi olmaları, 16.Nisan.2003 Atina'da düzenlenen zirvede yapılan anlaşmalarla kesinlik kazanmıştır. Türkiye ile ilgili yorum yapılmayan bu zirvede, Türkiye ile ilgili olarak da, Şubat 2003'de Komisyon tarafından kabul edilen "Katılım Ortaklığı Belgesi 2003" onaylanmıştır.

Türkiye dahil 13 ülkeyi bazı ekonomik değerleri göz önüne alarak, özellikle Kopenhag kriterlerinden ekonomik olanlara hangilerinin daha yakın olduğunu incelemekte yarar görmekteyiz. Tablo-12'de aday ülkelerin nüfusu ve tarım sektörünün milli gelir ve istihdamdaki payı verilmektedir. İlk etapta üyeliğe kabul edilecek 10 ülkenin toplam nüfusu Türkiye nüfusunda % 10 dolayında daha fazladır. Toplam 12 adayın nüfusu ise Türkiye nüfusunu ancak

% 50 dolayında aşmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin fazla nüfusa sahip olduğu tartışma konusudur.

Burada önemli olan, bundan sonra artacak nüfusun yaratacağı baskıdır. Türkiye dışındaki ülkelerin iki ortak özelliği bulunmaktadır. Hıristiyan olmaları ve nüfus artış hızlarının (Malta ve Polonya dışında) negatif olmasıdır. Türkiye'de son yıllarda doğurganlık oranı binde 25 olduğu halde, diğer aday ülkelerde bu oran binde 13'tür. Yani AB ortalaması (Binde 15)'den bile düşüktür. Bu verilere göre önümüzdeki 25 yıl içinde sadece Türkiye'nin nüfusu artacak ve aday ülkelerin nüfus toplamına eşit bir sayıya (100 milyona) ulaşılacaktır.

Tablo 12: AB Aday Ülkelerin Nüfusu ve Nüfus Artış Oranları (2001) ve Tarımın Payları (%)

Ülkeler	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Nüfus Artış Hızı (Binde)	Tarımın Payı (%)	
			Katma Değerde	İstihdamda
Çek Cumhuriyeti	10.295	-1.7	5.0	5.8
Estonya	1.367	-4.3	6.3	9.9
Güney Kıbrıs	759	4.3	4.6	10.7
Letonya	2.366	-5.6	7.4	18.3
Macaristan	10.200	-3.4	5.9	7.9
Polonya	38.644	0.1	5.9	20.5
Slovenya	1.990	-0.4	4.4	10.1
Malta	391	2.4	2.8	2.5
Slovakya	5.379	-0.2	6.0	18.6
Litvanya	3.494	-2.6	12.7	21.9
Bulgaristan	8.150	-5.5	15.4	24.4
Romanya	22.431	-1.8	20.1	39.0
Türkiye	68.600	14.6	11.6	35.4
Gündem 2000 İlk Dilim	74.886	-0.2		
TOPLAM(Türkiye hariç)	105.466	-0.5	8.3	21.4
AB 15 Ülke Toplamı	376.457	3.6	2.3	4.8

Kaynak: www.Eurostat EU population up by 0.4% in 2001 due mainly to net migration.htm.

TİSK, Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını NO : 220, 2002.

Ülkelerin ekonomik yapısına gelince ; aday ülkelerin AB ülkelerinden daha fazla, ancak Türkiye'den daha az ölçüde tarıma dayalı oldukları görülmektedir. Üstelik nüfus artışları oldukça düşüktür. Bu hususlar, üye olma sürecinde diğer aday ülkelerin AB'ye daha az sıkıntı yaratacaklarını göstermektedir.

Tablo-13'de Maastricht kriterleri açısından aday ülkelerinin durumu gösterilmiştir. Ancak uzun vadeli borçlara uygulanan faiz oranları ile ilgili tam bilgiye ulaşılamadığı için, burada borçlanma faiz oranlarına yer verilmiştir. Malta ve G. Kıbrıs için de kamu borç ve faiz oranı elde edilememiştir. Ama bu

ülkelerin küçük ölçekli olmaları göz önüne alınırsa, her iki konuda da çabucak uyum sağlayacak durumda oldukları kabul edilebilir.

Kamu borçlarının GSMH'ya oranı yönünden Romanya dışında bütün ülkelerin AB ortalamasından düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir. Romanya'nın üyeliği, Polonya ile birlikte 2007 yılında gündeme geleceği için, bu değer 2007 yılına kadar sorun olmaktan çıkması şansı yüksektir (Töre, 2000: 26 27)^{xi}. Bütçe açığı yönünden bakıldığı zaman, % 3'lük performans kriterinin üzerinde olan ülke sayısının yarı yarıya olduğu görülür. Ancak Çek Cumhuriyeti'nin % 7.1'lik değeri dışındaki değerler büyük değildir. Türkiye'ye ait bütçe açığı oranı ise, Polonya değerini bile ikiye katlamaktadır. Bu kriteri yerine getirmede en fazla zorlanacak ülkenin Türkiye olduğu açıkça görülmektedir.

Enflasyon oranları yönünden karşılaştırdığımızda, durum yine Türkiye için endişe verici boyuttadır. Gerçi Türkiye'deki Enflasyon oranı 2002 yılında düşerek % 30 düzeyine gerilemişse de, bu oran 3.1'lik performans kriterinden çok uzaktır. Aday ülkelerin enflasyon oranlarının çoğunun, benimsenen kriter değerinden (yaklaşık olarak % 3'ten) büyükse de, çift rakamlı enflasyon oranına sahip olan ülke sadece Romanya'dır. Romanya'da da bu oranın hızla iyileştiği bilinmektedir^{xii}. Üstelik Hollanda, Portekiz ve Finlandiya'da bu oranın 2001 yılında baş kaldırarak % 4'ün üzerine çıktığını göz önüne alırsak (Tablo-2), Türkiye dışında diğer ülkelerin bu kriterle uyumunun fazla zor olmayacağı anlaşılr.

Tablo 13: AB Adayı Ülkelerin Maastricht Kriterleri'ne Göre Durumu

	Kamu Borç/ GSMH % 1999	Bütçe Açığı/ GSMH % 2001	Enflasyon Oranı (TÜFE 2001)	Borç Faizi Oranı % 2000
Çek Cumhuriyeti	12.9	7.1	4.6	7.2
Estonya	4.7	0.3	5.9	7.6
Güney Kıbrıs	?	2.6	1.8	?
Letonya	22.0	1.8	2.5	12.1
Macaristan	60.5	4.3	9.1	12.6
Polonya	43.4	4.3	5.6	20.0
Slovenya	24.5	1.2	8.5	15.8
Malta	?	5.4	2.2	?
Slovakya	28.8	4.8	7.4	14.9
Litvanya	13.1	1.7	1.4	11.9
Bulgaristan	52.8	0.9	7.5	11.5
Romanya	71.1	3.5	34.1	40-50
Türkiye	53.5	15.6	54.4	60-70
AB (15)	69.0	0.8	2.5	6.2

Kaynak : TİSK. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, TİSK Yayını,

No : 220, Nisan 2002, ss. 16, 22 ve 24. Worldbank , ss. 300-302.

Faiz oranları açısından bakıldığında, bütün aday ülkelerde geçerli olan faiz oranlarının kriter değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Özellikle Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri olarak adlandırılan ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu serbest piyasa ekonomisi sürecinde ilerleyen ; ancak sermaye piyasaları yeterince gelişmemiş olan ülkelerde borç faiz oranlarının enflasyon oranlarından yaklaşık bir kat daha fazla olmasını doğal karşılamak gerekir^{xiii}. Bu konuda esas gelişme, ancak Birlik üyesi olunduktan sonra yaşanabileceğini tahmin edilmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse ; aday ülkeler içinde Maastricht kriterleri açısından durumu en olumsuz olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin bir diğer dezavantajı da büyük ülke olmasıdır. Belirli finansal destekle parametrelerini kolaylıkla düzeltecek boyutların çok üzerinde bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu nedenle AB üyeliğine kadar Birliğin finansal desteğini almadan kriterlere yaklaşması olası değildir.

Türkiye, satınalma gücü paritesine göre 445 Milyar Dolar'lık milli geliri ile Aday ülkeler arasında ilk sırayı almaktadır. Milli gelir büyüklüğü açısından en yakın ülke olan Polonya'dan % 23 daha büyüktür. Romanya ve Çek Cumhuriyeti'nin yaklaşık 3 katı büyüklüğünde bir milli gelir değerine sahiptir(Erdoğan ve Ener; 2002: 40). Ancak kişi başına düşen milli gelir değerlerine baktığımızda durum farklı bir görünüm almaktadır. Tablo-14'de ilk sırada yer alan bu değerlere göre, Türkiye'den daha düşük değere sahip olan ülke sayısı sadece ikidir.

Bu ülkeler de tam üyeliğe kabulü 2007 yılına kadar ertelenen Romanya ve Bulgaristan'dır. Yani 2004 yılı sonundan itibaren tam üyeliğe kabul edilmesine karar verilen on ülkenin tümünde KBMG değerleri Türkiye değerinden daha yüksektir. Üstelik bu aday ülkelerin altısında KBMG değerlerinin 10.000 EU'nun üzerinde olması dikkati çekmektedir. Aslında GSYİH açısından büyüme oranları rakamlarına bakıldığında Türkiye için daha iyi şeyler söylenebilir : 1990 yılı sonrası üç kriz yaşamasına rağmen Türkiye'nin ortalama büyüme oranı % 3.7 olmuştur. Bu oran veri tespit edilemeyen Lüksemburg, G. Kıbrıs ve Malta dışındaki ülkelere sadece Polonya'nın % 4.6'lık oranından geri kalmaktadır.

Tablo 14: AB Adayı Ülkelerde Refahı ve Hoşnutsuzluk İndeksi Göstergeleri

	Kişi Başına GSMH -SAP (2000)	GSMH Büyüme Oranı % (2001)	GS Sermaye Büyüme Oranı % (2001)	İşsizlik Oranı % 2001
Çek Cumhuriyeti	13.500	3.5	7.7	8.4
Estonya	8.500	5.3	8.0	13.5
Güney Kıbrıs	18.500	4.0	5.0	4.8
Letonya	6.600	7.9	7.0	12.9
Macaristan	11.700	3.8	5.0	5.9
Polonya	8.700	1.5	-0.8	18.6
Slovenya	16.100	1.5	-0.7	6.8
Malta	11.900	2.4	-6.0	6.0
Slovakya	10.800	2.7	11.6	18.8
Litvanya	6.600	4.5	5.0	12.5
Bulgaristan	5.400	4.2	15.0	18.3
Romanya	6.000	4.6	9.5	6.9
Türkiye	6.400	-6.8	-20.0	10.8
AB (15)	22.530	3.3	6.5	7.7

Kaynak : TISK, *Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu*, TISK Yayını No : 220, Nisan 2002, ss. 16, 22 ve 24.

Ancak hızla piyasa ekonomisine geçen, sermaye stoku büyüme oranları (3. sütunda verilmiştir) genelde yüksek olan ve Tablo 15'de görüldüğü gibi yabancı sermaye girişlerinde Türkiye'ye fark atan bu ülkelerde, gelecekte çok daha yüksek büyüme oranları yaşanacağı tahmin edilmektedir. Çünkü, Tablo-15'de görüldüğü gibi 1989-1998 yılları arasında, doğrudan yatırım şeklinde Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarı 6.6 Milyar Dolar iken, Çek Cumhuriyeti'ne 8.9, Polonya'ya 13.4 ve Macaristan'a 14.7 Milyar Dolar'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. Nüfus dikkate alınarak hesaplanan kişi başına düşen değerlerde Türkiye için daha olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 15: Aday Ülkelere Yabancı Sermaye (Doğrudan Yatırımlar) Akımı (1989-1998)

	1989-1998 Dönemi Toplamı			1998 Yılı	
	Toplam (Milyon EU)	Kişi Başına EU	AB Ülkeleri Payı %	Toplam (Milyon EU)	Kişi Başına EU
Çek Cumhuriyeti	8.882	863	82.0	2.217	215
Estonya	1.233	850	77.0	513	353
Güney Kıbrıs	2.010	2.864	?	178	255
Letonya	1.431	573	53.0	196	79
Macaristan	14.682	1.451	72.0	1.296	128
Polonya	13.440	347	77.0	5.888	153
Slovenya	1.063	532	75.0	137	69
Malta	1.388	3.470	?	116	290
Slovakya	1.572	291	71.0	453	84
Litvanya	1.368	370	57.0	822	222
Bulgaristan	1.180	142	63.0	358	43
Romanya	4.023	178	60.0	1.820	80
Türkiye	6.634	104	61.0	720	12

Kaynak : TİSK, *Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu*, TİSK Yayını No : 220, Nisan 2002, ss. 28, 22 ve 24.

Bu on yıllık süre içinde Türkiye'ye kişi başına 104 Dolar'lık yabancı sermaye girişi olmasına karşılık, bu değer Malta'da 3.400 Dolar'ı aşmaktadır. Türkiye açısından bu olumsuz görüntü, yüksek faizlerin ve istikrarsız bir ekonomik yapının, yabancı sermayeye verilen teşviklerin yetersizliği gibi olumsuzluklar giderilmedikçe, bu tablonun değişmesi mümkün görülmemektedir.

Türkiye'nin aday ülkelere göre daha iyi olduğu tek husus işsizlik oranıdır. Tablo-14'den de anlaşılacağı gibi, Türkiye'de % 10-11 dolayında olan işsizlik oranı, diğer bazı aday ülkelerde % 18'in üzerindedir. Kişi başına milli geliri 10.000 Dolar'ın üzerinde olan ülkelere sadece Slovakya'daki işsizlik oranı Türkiye'den daha yüksektir. Ancak Türkiye'deki işsizlik oranının küçük çıkmasında, ülkemizde iş arama umudunun büyük ölçüde azalmasına bağlı olarak işgücüne katılma oranının düşmüş olmasının etkisini unutmamak gerekir. Bu husus dikkate alarak Türkiye için hesaplanan işsizlik (toplam işgücü fazlası) oranı % 15 dolayında çıkmaktadır.

Özetlemek gerekirse ; Türkiye, büyük bir nüfusa ve nüfus artış hızına sahip ülke olmasının yanında, gerek Maastricht kriterleri , gerekse diğer ekonomik parametreler açısından, 2004 yılında tam üyeliği kesinleşen ülkelere daha olumsuz bir tablo çizmektedir. Türkiye Müslüman bir ülke olmaktan çok, bu verilerdeki olumsuzluklar ve atılması gereken adımlar konusundaki kayıtsız tavırlar nedeniyle üyelik kapısında daha uzun yıllar bekleyecek gibi gözükmektedir. Üstelik siyasi kriterler yönünden de en fazla eksiği olan aday ülke konumundadır. 2002 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin henüz onaylamadığı İnsan Hakları Sözleşmeleri sayısı 11 iken, daha sonra gelen Letonya ve Polonya için bu sayı sadece 4'tür. Türkiye ile ilgili belirtilen

eksiklikler yönünden, 2003 İlerleme Raporu'nun 2002 İlerleme Raporu'ndan bir fark bulunmaması, 2004 yılı Aralık ayına kadar yeterli mesafenin alınacağına kuşku duyulmasına yol açmaktadır.

Aslında Türkiye için, AB üyeliği'nden daha çok bu kriterleri başarmak daha önemlidir. İnsanca yaşamak ve uluslar arası platformda rekabet gücü kazanabilmek için belirtilen hususlarda ilerleme kaydetmek şarttır. Bu ilerlemeler sağlandığı takdirde, Türkiye için AB üyeliği zaten ikinci planda kalacaktır.

V. Sonuç ve Öneriler

15 Avrupa ülkesi siyasi ve ekonomik bir birlik şemsiyesi altında toplanmış ve diğer Avrupa ülkelerini de kendi ekonomileri olumsuz etkilenmeyecek biçimde bu şemsiyeye alma sürecine girmiştir. Bu süreçte bütün Avrupa ülkelerini bir şemsiye altında toplayacağı kuşkusuzdur. Türkiye öncelikle bu birliğe girebilmek için ; ekonomik ve siyasi koşullarda üye ülkelerin koşullarına uyum sağlamak durumundadır.

Siyasi kriterlere uyum sağlayabilmesi için son ilerleme raporunda da belirtilen eksiklikler konusunda 2004 yılını beklemeden önemli gelişmeler yaşmalıdır. Bu konuda en fazla sıkıntı yaratacak hususlar Kıbrıs ve komşu ülkelerle sınır ihtilafları, Güney Doğu halkı için kültürel hakların verilmesi olacaktır. Avrupa Konseyi Parlamenteler Asamblesi'nin Türkiye'de AIHM kararlarının gecikme olmadan uygulanması konusunda yapmış olduğu uyarıları bir an önce dikkate alması gerekmektedir.

Ekonomik açıdan alınması gereken önlemlerin başında özelleştirme, IMF ile yürütülen istikrar programına tam uyum, sosyal sigorta sistemlerine işlerlik kazandırılması gelmektedir. Ayrıca tarım sektörüyle ve uyulması gereken ortak tarım politikası ile ilgili olarak ;

- Tarım işletmelerinin ekonomik büyüklüğe kavuşması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve tarım reformu gerçekleştirilmelidir.
- Tarım sektöründe çalışan nüfus, eğitim ve teşvik edici imkanlar sağlanarak diğer sektörlerle kaydırılmalıdır.
- Tarım ile ilgili konularda karar verme durumunda olan kuruluşlar tek çatı altında toplanmalı, verimlilik artırmaya yönelik tarım politikaları tek elden belirlenerek uygulanmalıdır.
- AB'dekine benzer yapıda üretici birlikleri oluşturularak üretici örgütlendirilmelidir.
- Tarım politikalarının uygulanması için gereken finansmanın temin edilebilmesi için AB'deki ATYGF benzeri bir fon oluşturulmalı ve adaylık sürecinde bu amaçla Birlik'ten anlamlı ölçüde katkı sağlanmalıdır ve OTP ile uyumlu destekleme sistemleri oluşturulmalıdır. Destekleme sistemleri daha çok verimlilik artışına yönelik olmalıdır.

- Hayvan ve bitki sağlığı şartları AB mevzuatında öngörülen düzeye çıkarılmalıdır.
- Gıda ve tarım ürünlerindeki kalite ve standartlar AB seviyesine yükseltilmelidir.

Sanayi politikası ile ilgili olarak ;

- Sınai yatırımları Birlik mevzuatına uygun araçlarla teşvik edebilecek değişiklikleri yapmalıdır.
- Şirketleşme konusunda AB mevzuat ve uygulamaları ile tam uyum sağlanmalıdır.
- Ekonomik yapılanmada, AB ülkelerinde olduğu gibi, küçük ve orta-boy sanayi kuruluşlarına öncelik tanıyacak bir yapılanma benimsenmelidir.
- Topluluk içinde sağlıklı bir rekabet düzeni kurabilmek için kartelleşmeye karşı önlemlere önem verilmelidir.
- Bilimsel ve teknolojik araştırmalar, daha etkin biçimde teşvik edilmelidir.

Bu önlemlerin alınması sayesinde uluslar arası rekabet gücü atacak olan Türkiye, AB üyeliği'ne alınmasa bile, bir çok olumsuzlukları kendi başına aşacak bir yapıya ulaşmış olacaktır.

Kaynaklar

- Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi(2000), Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu (2000 İlerleme Raporu), Brüksel.
- Ayhan, R.,(2000), "Avrupa Parasal Birliği Euro ve Etkileri", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:36, Kasım-Aralık.
- Barchard, D.,(2001), Güçlü Bir Ortaklığa Doğru : Türkiye ve Avrupa Birliği, Çev. Murat Cemal Yalçın ve Orhan Bilgin, Tesev Yayını.
- Bircan, İ., (2000), "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde, Türkiye ve AB Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı : 36, Kasım-Aralık.
- Cemal, H., (19 Nisan 2003), "Hayal Alemiyle Duvar", Milliyet Gazetesi
- Çarıkcı, E., (2000) "Türkiye'nin Tam Üyelik Meselesi ve Kriterleri", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:36, Kasım-Aralık.
- DTM(1999), Avrupa Birliği ve Türkiye, Dördüncü Baskı, Ankara .
- DPT(2000), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara.
- DTM(1999), Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, Ankara.
- EMİRHAN, P. N. ve GÜN, R. Ö.,(2001), "Avrupa Birliğinin Gelişme Perspektifi Açısından Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasi Durumu: Konverjans (Yakınlaştırma) ve Kopenhag Kriterleri Bazında Makro Göstergelerin Karşılaştırmalı Analizi", DEÜ İİBF Dergisi, Cilt 5, Sayı 5.

- Erdoğan, E., ve Ener, M. (2002), “Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de uygulanan İhracat Teşviklerinin Uyumlaştırılması”. İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl 17, Temmuz.
- Ergünel, M.(1993), “Türkiye-Avrupa Topluluğu Bütünleşmesi”, Hazine Dış Ticaret Dergisi, Cumhuriyet’in 70. Yılı Özel Sayısı.
- Gökdere, A. (2000), “Zayıf Euro ve Avrupa Birliği’nde Çatlaklar”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 36, Kasım-Aralık.
- Günver, Gül Turan. (2000), “Avrupa Birliğine Doğru (mu?)” İktisat Dergisi, Aralık, Sayı 408.
- Karluk, Rıdvan. (1998), Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul .
- KAYMAZ, Taylan(1997), “Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de DTP Uzmanlık Tezi”, Yayın No:2504.
- Küçükahmetoğlu, O. (2000)., “Türkiye-AB Gümrük Birliğinin İktisadi Etkileri”, İktisat Dergisi, Aralık.
- SAYILGAN, Ş.(2000), AB-Türkiye İlişkileri ve Makro Mikro Düzeyde Yapısal Durumun Değerlendirilmesi, Yeni Türkiye Dergisi , 35. Cilt.
- Seyidoğlu, H. (2003), Uluslar arası İktisat Teori, Politika ve Uygulama, Genişletilmiş 15. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Şahin, R. (1998)., Avrupa Birliği Bütçesi Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği, DPT Yayını, Ankara.
- Şahinöz, Ahmet. (2002), “Türkiye AB İlişkilerinde Nerelerdeyiz ?”, İktisat İşletme Finans Dergisi, 17. yıl, Temmuz.
- TBB(2002), Basel Komite Yerel Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi, Ekim.
- TCMB(2001), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 25.4.2001 Tarihli ve 4651 Sayılı Kanun ile Getirilen Yenilikler, Ankara.
- Toker, H.(2000), “Maastricht ve Kopenhag Zirvesi Kriterlerinin Türkiye Açısından Yorumlanması;
- Töre, N., “Parasal Birlik ve Adaylık Süreci”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 36, Kasım-Aralık
- VAROL, S. (2000), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası”, Yeni Türkiye Dergisi, 36. Cilt.
- VURAL, V. (2000), Avrupa Birliği ve Türkiye, Yeni Türkiye Dergisi, 35. Cilt.
- Weidenfeld W. ve Wessels, W. (1997), Europe From A to Z, European Commision.
- Yazıcı, K.(2001), “Avrupa Birliği ve Türkiye’ de Tarım Satış Kooperatifleri”, İşletme Finans Dergisi, Nisan.
- Yetkin, M. N. (1998), “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi”, Dış Ticaret Dergisi Ekim Özel Sayı.
- (2001). Ulusal Programın Temel Özellikleri”, Ankara: Gümrük Dergisi, Sayı 37, Haziran

İnternet Adresleri

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi – Eurostat (www.europa.eu.int/comm/eurostat)

TİSK(2002), Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, TİSK Yayını,
No : 220, Nisan, ss. 16, 22 ve 24. Worldbank

<http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf>
www.tbb.org.tr.

<http://www.zaman.com.tr/2003/03/07/eg/h5.htm>.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/181930.asp#BODY>.

http://europa.eu.int/comm/economy_finance

http://www.uni-essen.de/zft/publikation/aktuel/aktuel-79_40.html.

(Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen 2000)

www.ntvmsnbc.com/new/206169.asp (16 Mart 2003)

www.Eurostat.EU/population/up_by_0_4%_in_2001_due_mainly_to_net_migration.htm.

NOTLAR

¹ Delors Raporu ve alternatifi Goigou Raporu için bkz.Karluk, ss.253-261.

² AB Komisyonu, adaylığa kabul edilen her ülke için ayrı olmak üzere 2 farklı belge hazırlamaktadır. Bunlar Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporudur. Katılım Ortaklığı Belgesi, adaylığa kabul edilen ülkenin yerine getirmesi gereken koşulları (kısa ve orta vade hedeflerini) içerir. Kısa ve orta vadeli hedeflerde güçlendirilmiş siyasal diyalog ve siyasal ölçütler, ekonomik ölçütler, iç piyasa, vergilendirme, tarım, balıkçılık, taşımacılık, istatistik, istihdam ve sosyal konular, enerji, telekomünikasyon, bölgesel politika, kültür ve görsel-işsel sektör politikası, idari ve adli kapasitenin pekiştirilmesi ve çevre konularına ayrı ayrı yer verilmektedir. İlerleme Raporu ise Konseye sunulmak üzere Komisyon tarafından Zirve öncesi hazırlanır. 1998 sonundan başlayarak her zirve öncesi hazırlanan bu raporlarda, aday ülkelerin geçen dönemde Kopenhag kriterleri açısından (Birlik hukukunun kabul edilmesinde) gösterdiği gelişmeler incelenir. Ancak Gündem 2000 İlerleme Raporu aday 10 ülke için ortak hazırlanmış bir gelişme stratejisi raporu niteliğindedir. Bir de Katılım Ortaklıkları'ndan yola çıkılarak aday ülkeler tarafından hazırlanan Ulusal Programlar vardır. Aday ülke, Ulusal Programı'nda, Komisyon'un Katılım Ortaklığı Belgesi'nde istenen kısa ve orta vadeli öncelikler için hedef takvimler belirlemede ve bu bağlamda alınması öngörülen tedbirleri kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

³ Gündem 2000,Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova'yı içine alacak şekilde doğu sınırlarına kadar genişletmek için Komisyon'un ortaya koyduğu bir stratejidir. Bulgaristan, Romanya, Latviya, Litvanya ve Slovakya'ya da kapıları kapatmayan AB, Gündem 2000 ile, bu ülkelerin üyelik hazırlıklarını hızlandırmak için AB ile işbirliği yapmaya çağrıldığını belirtmiştir. Gündem 2000 paketi ile Avrupa Komisyonu, genişletilmiş bir Topluluk için gerekli kurumların çerçevesini ortaya koyarak, 2006 yılına kadar Birliğin alacağı yolun genel hatlarını belirlemiştir.

⁴ AB, diğer aday ülkeler için yaptığı gibi, Türkiye için de Topluluk Müktesebatı'nı oluşturan 31 alanı 8 gruba bölmüştür

- ^v 4651 sayılı yasa ile TCMB Yasası 24.4.2001 tarihinde değiştirilerek, Hazinesinin TCMB'ye borçlanması mekanizması tamamen kaldırılmıştır.
- ^{vi} Bu oran 1988 yılı için % 1.15 olarak belirlenmiş ve 1992 yılına kadar % 1.2'ye çıkarılmıştır.
- ^{vii} 30.Haziran:1980 tarihinde Ortaklık Komitesi'nin aldığı 1/80 sayılı karar ile tarım ürünlerindeki gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfırlanmasını kabul edilmişti. Bknz. DTM, s.63.
- ^{viii} <http://www.zaman.com.tr/2003/03/07/eg/h5.htm>.
- ^{ix} www.ntvmsnbc.com/new/206169.asp (16 Mart 2003).
- ^x 1999 yılı için bu sayı 8.1 milyonun üzerinde idi. Tarımda çalışanlarla ilgili hesaplamalarda bir yıl içinde birden bire 950 milyon dolayında bir azalma ortaya çıkınca Türkiye'deki tarımsal istihdam sayı ve oran olarak önemli bir gerileme göstermiştir.
- ^{xi} Aday ülkelerin ilk etapta Kopenhag kriterlerine uyumu gerekmektedir. AB üyeliği için Parasal Birliğe (Euro'ya) katılma koşulu bulunmadığı için, bütün aday ülkeler öncelikle AB üyesi olacak ; daha sonra EPB üyelikleri gündeme gelecektir. Daha doğrusu aday ülkeler AB üyesi olduktan sonra, Maastricht kriterleri açısından durumları her iki yılda bir veya ülkenin talebi üzerine gözden geçirilecektir. Bu iş için kesin bir takvim olmamakla birlikte, AB üyeliğine kabul edilecek ülkeler için uymaları gereken bazı koşullar getirilmiştir. Ayrıca bu ülkeler EPB'ye katılınca kadar "ERM II" adı verilen yeni döviz kuru mekanizmasına dahil edilmeleri beklenmektedir. Danimarka Kronu ve Yunan Drahmi'si bu kura tabi idi. Yunanistan 2003 yılı başından itibaren EPB'ye dahil edildi.
- ^{xii} Hasan Cemal'in Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazısında belirttiğine göre, Romanya'daki enflasyon oranı 2002 yılı sonunda % 16-17 düzeyine inmiştir. Bknz. Hasan Cemal, "Hayal Alemiyle Duvar", Milliyet Gazetesi (19 Nisan 2003), s.17.
- ^{xiii} Hasan Cemal, bir önceki dipnotta belirtilen yazısında Romanya'da gecelik faiz oranının 2002 yılı sonu itibarıyla % 16'ya gerilediğini ifade etmektedir.